

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗ ΣΧΟΛΗ - ΤΜΗΜΑ ΙΣΠΑΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ ΚΑΙ ΦΙΛΟΛΟΓΙΑΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΛΑΤΙΝΟΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΙΒΗΡΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

ΕΙΔΙΚΕΥΣΗ: ΛΑΤΙΝΟΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΕΣ ΚΑΙ ΙΣΠΑΝΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ

ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Αλεξάνδρα Αθανασοπούλου

**«Η δημιουργία ελληνικών κοινοτήτων στις χώρες του Río de la Plata κατά
την περίοδο από τα μέσα του 19ου αιώνα έως και τον 20ο»**

ΤΡΙΜΕΛΗΣ ΕΞΕΤΑΣΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ:

1. Δημήτριος Δρόσος - Επιβλέπων Καθηγητής
2. Arturo Vargas - Αναπληρωτής Καθηγητής
3. Σπυρίδων Μαυρίδης - Επίκουρος Καθηγητής

ΑΘΗΝΑ 2021

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Πρώτα απ' όλα, θα ήθελα να ευχαριστήσω μέσα από την καρδιά μου τον Επιβλέποντα Καθηγητή μου και Πρόεδρο του Τμήματος, Δημήτριο Δρόσο, για την επιστημονική του καθοδήγηση, τις συμβουλές του και κυρίως την εμπιστοσύνη που μου έδειξε. Επίσης, όλους τους καθηγητές του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Λατινοαμερικανικών και Ισπανικών Σπουδών, την κ. Ευθυμία Πανδή-Παυλάκη, την κ. Βικτωρία Κρητικού, την κ. Μαρία Τσώκου και τον κ. Arturo Vargas, για τις γνώσεις και την ανεκτίμητη βοήθεια που μου προσέφεραν καθ' όλη τη διάρκεια της φοίτησής μου στο Τμήμα. Επίσης, ιδιαίτερη αναφορά θα ήθελα να κάνω στους Maria Stefanou, Jorge Metaxas, Νίκος Καραβίας, Lisette Masoni, Νικολέτα Μπούγου, Βασίλης Δίγκος και Manolo Fernández, που η συμβολή τους ήταν πολύτιμη για την διεκπεραίωση της έρευνάς μου. Φυσικά, ευχαριστώ τους συμφοιτητές μου για την αλληλοϋποστήριξη και την αγαπημένη μου οικογένεια που είναι πάντοτε δίπλα μου. Στους δύσκολους καιρούς της πανδημίας, η προσπάθεια ολοκλήρωσης της συγγραφής της μεταπτυχιακής μου εργασίας, θα ήταν αδύνατη χωρίς όλους αυτούς τους ανθρώπους.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ABSTRACT	5
RESUMEN	6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	7
ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ	10
1. 1. Η μετανάστευση ως φαινόμενο.....	10
1. 2. Η Ευρώπη ως χώρος από τον οποίο φεύγουν μετανάστες (Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία).....	11
1. 2. α. Ευρώπη - Ιστορική αναδρομή: Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία.....	12
1. 2. β. Ευρώπη 20ος αιώνας: σημαντικά ιστορικά και κοινωνικά στοιχεία.....	15
1. 3. Ελλάδα: Η κοινωνική, πολιτική και οικονομική κατάσταση - Η Μετανάστευση από τον Ελληνικό Χώρο.....	19
2. 1. Λατινική Αμερική: Αργεντινή και Ουρουγουάη. Η κοινωνική, οικονομική και πολιτική κατάσταση.....	22
2. 2. Οι Ελληνικές κοινότητες στη Λατινική Αμερική.....	26
2. 2. α. Τα πρώτα μεταναστευτικά ρεύματα - αίτια μετανάστευσης.....	26
2. 2. β. Οι πρώτοι Έλληνες.....	27
2. 2. γ. Η αποδοχή των Ελλήνων και Φιλελληνισμός.....	28
2. 2. δ. Μορφές οργάνωσης ελληνικών κοινοτήτων.....	29
2. 3. Η δημιουργία ελληνικών κοινοτήτων στην Αργεντινή.....	30
2. 3. α. Πρώτοι Έλληνες στην Αργεντινή.....	30
2. 3. β. Το φαινόμενο “Αριστοτέλης Ωνάσης”.....	32

2. 3. γ. Η επιρροή του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου στις ελληνικές κοινότητες της Αργεντινής.....	34
2. 3. δ. Οι ελληνικές κοινότητες της Αργεντινής: δεύτερο μισό του 20ου αιώνα.....	35
2. 3. ε. Οι Ελληνικοί Σύλλογοι, Κοινότητες και Οργανώσεις της Αργεντινής.....	36
2. 4. Ουρουγουάη: Τα πρώτα μεταναστευτικά ρεύματα.....	40
2. 4. α. Πρώτοι Έλληνες στην Ουρουγουάη.....	40
2. 4. β. Οι ελληνικές κοινότητες της Ουρουγουάης.....	43
2. 4. γ. Ο Καπετάν-Παναγιώτης Τσάκος - Το Ίδρυμα Τσάκος.....	44
2. 4. δ. Αποδοχή των Ελλήνων στην Ουρουγουάη-Φιλελληνισμός: γλώσσα, εκπαίδευση, καλλιτεχνική δραστηριότητα, καθημερινότητα.....	46
ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ.....	50
3. 1. Δείγμα.....	50
3. 2. Ερευνητικά ζητήματα.....	51
3. 3. Συνέντευξη - ερωτήματα και απαντήσεις.....	51
4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ.....	54
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	57

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το φαινόμενο της μετανάστευσης από την Ευρώπη στην περιοχή του Ρίο de la Plata κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα έως και τον 20ο, είναι αποτέλεσμα πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων (Gerstner, 2008). Στην Ελλάδα, η μακροχρόνια πολιτική αστάθεια και οι διαρκείς πόλεμοι οδήγησαν τους κατοίκους της χώρας σε εκπατρισμό (Τάμης 15). Η παρούσα μελέτη πραγματεύεται τη δημιουργία ελληνικών κοινοτήτων, στην Αργεντινή και την Ουρουγουάη τη συγκεκριμένη χρονική περίοδο και το στοιχείο της φιλελληνικότητας στις χώρες αυτές. Μέσα από την παράθεση μερικών από τα βασικά γεγονότα της εποχής εκείνης και συνεντεύξεων σε Έλληνες μετανάστες των περιοχών αυτών αλλά και σε ντόπιους φιλέλληνες, η εργασία αυτή έχει σκοπό να αναδείξει τις αιτίες της ελληνικής μετανάστευσης και τον πολιτιστικό δεσμό μεταξύ των χωρών υποδοχής που μελετώνται, με την Ελλάδα.

ΛΕΞΕΙΣ ΚΛΕΙΔΙΑ: ελληνική μετανάστευση, διασπορά, Ρίο ντε λα Πλάτα.

ABSTRACT

The phenomenon of migration from Europe to Río de la Plata region in the second half of the 19th century until the 20th is a result of political, social and economic factors (Gerstner, 2008). In Greece, the long-term political instability and the constant wars led the inhabitants of the country to expatriation (Tamis 15). The present study deals with the creation of Greek communities in Argentina and Uruguay at the specific time period and the element of philhellenism in these countries. Through the presentation of some of the main events of that time and interviews with Greek immigrants in these areas but also with local philhellenes, this paper aims to highlight the causes of Greek immigration and the cultural link between the host countries studied with Greece.

KEY WORDS: greek migration, diaspora, Rio de la Plata.

RESUMEN

El fenómeno de la migración de Europa a la región del Río de la Plata en la segunda mitad del siglo XIX hasta el XX es resultado de factores políticos, sociales y económicos (Gerstner, 2008). En Grecia, la inestabilidad política a largo plazo y las guerras constantes llevaron a los habitantes del país a la expatriación (Tamis 15). El presente estudio trata sobre la creación de comunidades griegas en Argentina y Uruguay en este período de tiempo y el elemento filohelénico en estos países. A través de la presentación de algunos de los principales eventos de esa época y entrevistas con inmigrantes griegos en estas áreas, pero también con filohelenos locales, la investigación tiene como objetivo resaltar las causas de la inmigración griega y el vínculo cultural entre los países de acogida estudiados, con Grecia.

PALABRAS CLAVE: inmigración griega, diáspora, Río de la Plata.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο γενικός σκοπός αυτής της μελέτης είναι να παρουσιάσει τη δημιουργία των ελληνικών κοινοτήτων, κατά το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα έως και τον 20ο, στην ευρύτερη περιοχή του Río de la Plata, η οποία περιλαμβάνει τις χώρες Αργεντινή και Ουρουγουάη. Ειδικότερα, οι στόχοι που θα διερευνηθούν αφορούν στην αποδοχή των ελληνικών μεταναστευτικών ροών, τη διάδοση της ιδέας του φιλελληνισμού και τη διατήρηση ελληνικών πολιτιστικών στοιχείων.

[El Río de la Plata | Historia y atractivos del Río de la Plata \(viajearuguay.com\)](http://viajearuguay.com)

Τα ερευνητικά ερωτήματα τα οποία τίθενται είναι τα εξής:

- ποιοί είναι οι παράγοντες για τους οποίους ξεκίνησε η ελληνική μεταναστευτική ροή στην περιοχή του Río de la Plata, την ορισμένη χρονική περίοδο,
- αν και με ποιό τρόπο υποδέχτηκαν τους Έλληνες μετανάστες οι μόνιμοι κάτοικοι των περιοχών αυτών και ποιές δυσκολίες συνάντησαν κατά τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασής τους εκεί,
- αν διατηρήθηκε ο ελληνικός πολιτισμός και η γλώσσα.

Τα παραπάνω ερωτήματα πρόκειται να απαντηθούν μέσα από την ανάλυση της κοινωνικής, πολιτικής και οικονομικής πραγματικότητας της συγκεκριμένης χρονικής περιόδου, της εν λόγω μελέτης, στην Ελλάδα αλλά και στην Ευρώπη, καθώς επηρεάζει άμεσα την εξέλιξη της πρώτης, όπως επίσης και στη Λατινική Αμερική, εστιάζοντας στην Αργεντινή και την Ουρουγουάη. Για την έρευνα αυτή, επιλέχθηκε ένα συγκεκριμένο αντιπροσωπευτικό δείγμα ανθρώπων που έζησαν ή ζουν ακόμα στις χώρες του ποταμού Λα Πλάτα, ώστε μέσα από τις προσωπικές μαρτυρίες τους, να καταγραφούν με περισσότερη ακρίβεια κοινωνιολογικά στοιχεία. Σκοπός των συνεντεύξεων είναι η μεγαλύτερη εμβάθυνση και κατανόηση των ερευνητικών ζητημάτων που έχουν τεθεί.

Στην έρευνα αυτή, τονίζονται κυρίως τα αίτια της δημιουργίας μεταναστευτικών ρευμάτων από την Ελλάδα στην περιοχή του Ρίο de la Plata και τον τρόπο που αυτά αφομοιώθηκαν στην τοπική κοινωνία. Το φαινόμενο της μετανάστευσης έχει τις ρίζες του στα ιστορικά γεγονότα της εποχής, τα οποία καθόρισαν τις αποφάσεις των ανθρώπων. Και οι δύο αιώνες, 19ος και 20ος, στιγμάτισαν όχι μόνο την ελληνική αλλά και την παγκόσμια ιστορία με τις Επαναστάσεις, τους Μεγάλους Πολέμους καθώς και τα μεγάλα μεταναστευτικά κύματα. Η αποδοχή των Ελλήνων μεταναστών και η δημιουργία ελληνικών κοινοτήτων είναι βασικά στοιχεία που προσπαθούν να αναλυθούν, όπως επίσης και η ανάδειξη της έννοιας του φιλελληνισμού και πώς αυτή λειτούργησε ως βασικός παράγοντας στη διαδικασία ένταξης των Ελλήνων μεταναστών στις χώρες Αργεντινή και Ουρουγουάη, στην ευρύτερη περιοχή του ποταμού Λα Πλάτα.

Η μεθοδολογική προσέγγιση που διεξήχθη για την ερευνητική διαδικασία, έγινε μέσω εκτεταμένης βιβλιογραφικής τεκμηρίωσης και ποιοτικής έρευνας. Στην παρούσα μελέτη χρησιμοποιήθηκαν βιβλία, άρθρα, διδακτορικές διατριβές, νομοθεσία, επίσημες

πανεπιστημιακές σημειώσεις και επιστημονική έρευνα σχετικά με το φαινόμενο της μετανάστευσης και το ιστορικό πλαίσιο σε Ευρώπη και Λατινική Αμερική της χρονικής περιόδου που μελετάται. Εκτός από το ενημερωτικό υλικό, χρησιμοποιήθηκε και η διαδικασία συνέντευξης σε αξιόπιστα πρόσωπα, τα οποία προσεγγίστηκαν μέσω συλλόγων, πρεσβειών και προσωπικών σχέσεων.

Η εργασία αυτή αποτελείται από την Εισαγωγή, το Πρώτο και το Δεύτερο μέρος. Στην εισαγωγή καταγράφονται οι σκοποί και οι στόχοι της συγκεκριμένης έρευνας καθώς και τη μεθοδολογία και τα ερευνητικά ζητήματα που θα διερευνηθούν. Το Πρώτο μέρος χωρίζεται σε τέσσερα κεφάλαια τα οποία αφορούν στο θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας. Αρχικά, γίνεται αναφορά στον ορισμό της μετανάστευσης και στη συνέχεια μελετώνται σημαντικά γεγονότα της Ευρώπης με έμφαση στην Ελλάδα και της Λατινικής Αμερικής κυρίως στην Αργεντινή και την Ουρουγουάη, που σημάδεψαν την ιστορία της εποχής. Επίσης, στο τέλος του Πρώτου μέρους, γίνεται ειδική αναφορά στη δημιουργία ελληνικών κοινοτήτων, στα αίτια, τον τρόπο και την εξέλιξή τους μέχρι το τέλος του 20ου αιώνα. Το Δεύτερο μέρος αφορά στην ποιοτική έρευνα της εργασίας, μέσω συνεντεύξεων και παρουσιάζονται τα αποτελέσματα αυτών. Τέλος, καταγράφονται τα γενικά συμπεράσματα και η βιβλιογραφία.

ΠΡΩΤΟ ΜΕΡΟΣ

1. 1. Η μετανάστευση ως φαινόμενο

Ως μετανάστευση ορίζεται η μόνιμη ή προσωρινή μεταβολή του τόπου εγκατάστασης ενός ατόμου, μιας ομάδας ή ενός κοινωνικού συνόλου, είναι δηλαδή ένα φαινόμενο ιδιαίτερα πολύπλοκο καθώς σχετίζεται με την εξέλιξη του ανθρώπου και τους τομείς που την επηρεάζουν άμεσα όπως η οικονομία, η πολιτική, η κοινωνιολογία και ο πολιτισμός. Σχετίζεται επίσης άμεσα με τις ανθρωπογενείς καταστροφές ή και τις κλιματικές. Τα βασικά αίτια της μετανάστευσης είναι η αναζήτηση για βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης και της οικονομικής κατάστασης, η οικογενειακή επανένωση, η φυγή από δύσκολες συνθήκες που παραβιάζουν θεμελιώδη δικαιώματα όπως αυτό της ελευθερίας ή και απειλούν την ίδια τη ζωή του ατόμου ή του συνόλου στο οποίο ζει (εμπόλεμες περιοχές, αυταρχικά καθεστώτα κλπ.). Είναι, ωστόσο, πολύ σημαντικό να σημειωθεί ότι εκτός των παραπάνω είναι εξίσου σημαντική και η χρονική περίοδος κατά την οποία γίνονται τέτοιου είδους μετακινήσεις. Η ίδια η ιστορία δείχνει ότι οι πιο σημαντικές μαζικές μεταναστεύσεις σε παγκόσμιο επίπεδο έγιναν πριν από τους δύο Παγκόσμιους Πολέμους. Από την άλλη πλευρά, οι πιο σύγχρονες μεταναστεύσεις ξεκίνησαν να γίνονται στα πλαίσια της βιομηχανικής εξέλιξης και τα αίτια ήταν κυρίως οικονομικά. Στις μέρες μας πλέον το φαινόμενο της μετανάστευσης γίνεται - εκτός των άλλων - και για λόγους εκπαιδευτικούς, επαγγελματικής εξειδίκευσης κλπ. Άλλα επιπλέον κριτήρια που διαμορφώνουν το φαινόμενο της μετανάστευσης είναι η επιλογή της

μετακίνησης. Με αυτό εννοείται η δυνατότητα επιλογής ή μη, δηλαδή ο εκούσιος ή ακούσιος χαρακτήρας που μπορεί να έχει (“Μετανάστευση Ορισμός και βασικές κατηγορίες”).

<https://www.nbcnews.com/think/opinion/europe-s-immigration-crisis-still-lacks-permanent-solution-does-europ-ean-ncna889636>

1. 2. Η Ευρώπη ως χώρος από τον οποίο φεύγουν μετανάστες (Ιταλία, Ισπανία, Πορτογαλία)

Η ανακάλυψη του Νέου Κόσμου το 1492, δηλαδή της Αμερικής, δημιούργησε μία νέα πραγματικότητα όσον αφορά στο φαινόμενο της μετανάστευσης. Η ροή των μεταναστευτικών κυμάτων αυξήθηκε επηρεάζοντας αναπόφευκτα τον Ευρωπαϊκό Αποικισμό. Τον 16ο αιώνα εγκαταστάθηκαν περίπου 240.000 Ευρωπαίοι στα αμερικανικά λιμάνια, ενώ τον 19ο αιώνα πάνω από 50 εκατομμύρια άνθρωποι εγκατέλειψαν την Ευρώπη για την Αμερική (“Σύγχρονη μετανάστευση και πρόσφυγες στην Ελλάδα”). Ακολουθεί ο 20ος αιώνας γνωστός και ως ο “αιώνας της μετανάστευσης”, αφού τότε έγιναν οι πιο

σημαντικές πληθυσμιακές μετακινήσεις. Για να γίνει, όμως, κατανοητό το φαινόμενο της μετανάστευσης θα πρέπει να παρουσιαστούν τα ιστορικά γεγονότα που επηρέασαν και οδήγησαν στη σταδιακή δημιουργία των μεταναστευτικών ρευμάτων από την Ευρώπη στην Αμερική, από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα έως και το τέλος του 20ου (Παραδεισάνος).

1. 2. α. Ευρώπη - Ιστορική αναδρομή: Ισπανία, Ιταλία, Πορτογαλία

Από τη Βιομηχανική Επανάσταση του 18ου αιώνα έως το Διαφωτισμό και τη Γαλλική Επανάσταση του 1789 και αργότερα του 1848, οι αλλαγές που γνωρίζει η Ευρώπη σε πληθυσμιακό επίπεδο είναι μεγάλες. Χαρακτηριστική είναι η δημογραφική αύξηση που σημειώνεται το 1800 σε 187 εκατομμύρια από 118 το 1700. Αυτή η περίοδος θεωρείται από τις σπουδαιότερες όσον αφορά την ανάπτυξη του φιλελευθερισμού, την παγκόσμια πρόοδο της οικονομίας και του βιομηχανικού καπιταλισμού. Στον τεχνολογικό τομέα, μάλιστα, χαρακτηρίστηκε ως “η εποχή του σιδηροδρόμου”, διότι δημιουργήθηκαν σιδηροδρομικές γραμμές πολλών χιλιομέτρων, ενώ ένα από τα σημαντικότερα επιτεύγματα ήταν η κατασκευή της διώρυγας του Σουέζ το 1869. (“Οικονομική Ιστορία” 25).

- Ισπανία

Η δημιουργία σιδηροδρόμων, που προέκυψε από τη χρήση του ατμού, βοήθησε ιδιαίτερα πολλές χώρες, μέσα σε αυτές και η Ισπανία, μειώνοντας τις αποστάσεις και διευκολύνοντας τις σχέσεις συνεργασίας μεταξύ των χωρών, με φυσικό επακόλουθο τη βελτίωση της οικονομίας και την οικονομική ανάπτυξη της χώρας. Τότε, εμφανίζονται και οι πρώτοι τραπεζικοί οικονομικοί οργανισμοί δημιουργώντας μια καινούρια εμπορική αστική τάξη. Ωστόσο, μετά τις εσωτερικές διαμάχες, την επανάσταση, την πρώτη δημοκρατία το

1873, την επαναφορά της χώρας σε μοναρχία μόλις μετά από ένα χρόνο και στη συνέχεια την εποχή της Παλινόρθωσης της Δυναστείας των Βουρβόνων, το κλίμα φαίνεται να εντείνεται και να ακολουθεί σημαντική κρίση σε όλη τη χώρα (Δρόσος 23).

Την ίδια περίοδο, η Ευρώπη της Μεσογείου δεν ακολουθεί αυτή του Βορρά όσον αφορά στη βιομηχανική ανάπτυξη. Μόνο συγκεκριμένες περιοχές της στο βόρειο τμήμα της παίρνουν μέρος στη Βιομηχανική Επανάσταση, με αποτέλεσμα να δημιουργηθούν δύο Ισπανίες: η βόρεια-ευρωπαϊκή, με την Καταλονία και τη χώρα των Βάσκων και η νότια-αγροτική. Καθώς τα ποσοστά του πληθυσμού της χώρας ανεβαίνουν, η οικονομική κατάσταση όλο και χειροτερεύει, καθιστώντας τη μετανάστευση μονόδρομο. Η πρωτεύουσα της Ισπανίας γίνεται σημείο εσωτερικής μετανάστευσης όπως και η πλειονότητα των μεγάλων πόλεων της Ιβηρικής Χερσονήσου. Αντίστοιχα, η Αργεντινή αλλά και άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής, γίνονται πόλος έλξης της εξωτερικής μετανάστευσης (Δρόσος 23-24).

- **Ιταλία**

Την ίδια εποχή, στην Ιταλία, σύμφωνα με την επίσημη διαδικτυακή βιβλιοθήκη του Κογκρέσου, μετά τις αποτυχημένες επαναστάσεις του 1848-1849 και τις εσωτερικές διαμάχες μέχρι την ιταλική ενοποίηση του 1861, το κλίμα ήταν έντονο (Παγκράτης 153). Μέχρι τα τέλη του 19ου αιώνα, η χερσόνησος της Ιταλίας είχε τελικά επιβληθεί σε μια σημαία, αλλά η γη και οι άνθρωποι ήταν διχασμένοι. Δεκαετίες εσωτερικών συγκρούσεων είχαν αφήσει μια κληρονομιά βίας, κοινωνικού χάους και εκτεταμένης φτώχειας. Οι αγρότες στη φτωχή νότια Ιταλία και στο νησί της Σικελίας δεν είχαν πολλές ελπίδες για οικονομική ανάκαμψη. Οι ασθένειες και οι φυσικές καταστροφές αλλά και η νεοσύστατη κυβέρνηση έκαναν τα πράγματα χειρότερα, ενώ οι διατλαντικές μεταφορές έγιναν πιο προσιτές, και η έκφραση "αμερικανική ευημερία" ήρθε μέσω των επαναπατριζόμενων μεταναστών και των

στρατολόγων των Η.Π.Α. (μετάφραση από αγγλικά). Έτσι από το τέλος του 19ου αιώνα και συγκεκριμένα από το 1881 έως το 1914 μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού εγκατέλειψε τη χώρα, επιλέγοντας -στην πλειοψηφία- την Αργεντινή και την Ουρουγουάη. (Διαμαντοπούλου).

- Πορτογαλία

Από την άλλη πλευρά, στην Πορτογαλία, αν και η χώρα συνέχισε να εξελίσσεται στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, η οικονομία της δεν αναπτύχθηκε τόσο γρήγορα όσο στην υπόλοιπη Ευρώπη και μέχρι το τέλος του αιώνα είχε μείνει πολύ πιο πίσω, καθιστώντας την μία από τις πιο φτωχές κοινωνίες της ηπείρου, αφού δεν μπόρεσε να επεκταθεί στις διεθνείς αγορές (Klein).

Σύμφωνα με την “U.S. Library of Congress” μεταξύ 1886 και 1966, η Πορτογαλία έχασε περίπου 2,6 εκατομμύρια ανθρώπους από τη μετανάστευση, περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη χώρα της Δυτικής Ευρώπης. Οι λόγοι ήταν, κυρίως, οικονομικοί. Με την ύπαιθρο να μπορεί να υποστηρίξει μόνο ένα μέρος των απογόνων των αγροτών, πολλοί Πορτογάλοι έπρεπε να πάνε στο εξωτερικό για να βρουν δουλειά, ενώ σε ορισμένες περιόδους, οι Πορτογάλοι μετανάστευσαν για να αποφύγουν τη στρατιωτική θητεία.

Είναι ξεκάθαρο λοιπόν, σύμφωνα με το “Σπίτι της Ευρωπαϊκής Ιστορίας”, ότι ο 19ος αιώνας μπορεί να χαρακτηριστεί ως “αιώνας των επαναστάσεων” στην Ευρωπαϊκή Ιστορία. Είναι μια εποχή σημαντικών αλλαγών σε πολλούς τομείς. Οι διατλαντικές εξερευνήσεις των Ευρωπαίων, οι εξαγωγές πρώτων υλών και αγαθών πολυτελείας στις αποικίες, εδραιώνουν τον έλεγχό τους κάνοντάς την Ευρώπη κυρίαρχο της υφηλίου. Οι κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές αλλαγές που έφεραν οι επαναστάσεις αυτού του αιώνα, προετοιμάζουν μία νέα εποχή ευκαιριών. Για τον ευρωπαϊκό λαό η περίοδος ανάμεσα στο 1815 και το 1914 είναι

γεμάτη με τόσες πολλές αλλαγές που δεν τον άφησε να προσέξει τη συνεχόμενη οικονομική του επίδραση στην άλλη πλευρά του ωκεανού. Είναι γεγονός ότι κανένας καταστροφικός πόλεμος δεν αποδυνάμωσε τα κράτη. Η Ευρώπη μπόρεσε να καταπιαστεί με δημιουργικές επιχειρήσεις και πλεονάσματα σε κεφάλαια, βρίσκοντας διέξοδο σε άλλες ηπείρους (“Ιστορία του Πολιτισμού” 947).

1. 2. β. Ευρώπη 20ος αιώνας: σημαντικά ιστορικά και κοινωνικά στοιχεία

Πολλά είναι τα γεγονότα που διαμορφώνουν την κοινωνικοοικονομική κατάσταση στην Ευρώπη του 20ου αιώνα. Εδώ θα αναφερθούν μερικά από τα πιο σημαντικά γεγονότα της περιόδου αυτής που συνέβαλαν στο να διαμορφωθούν συνθήκες, οι οποίες οδήγησαν με τη σειρά τους στις μεταναστευτικές κινήσεις ανάμεσα στους λαούς της Ευρώπης, αλλά και του κόσμου γενικότερα.

Η σύσταση της “Τριπλής Συμμαχίας”, Γερμανίας-Αυστροουγγαρίας και Ιταλίας το 1882 και της “Τριπλής Συνεννόησης” με τη Μεγάλη Βρετανία, τη Ρωσία, τη Γαλλία και τη Ρουμανία από την άλλη, δημιούργησαν αναταράξεις που οδήγησαν σε σύγκρουση των δύο ομάδων η οποία προκάλεσε λίγο αργότερα τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο στις αρχές του επόμενου αιώνα, το 1914 (“Ιστορία του Πολιτισμού” 1134, 1147). Το τέλος του πολέμου έφερε θεμελιώδεις αλλαγές στην κοινωνική και οικονομική δομή της Ευρώπης (“*Ιστορία 20ου αιώνα*”, Τόμος 3, 1162). Το αυθόρμητο ξέσπασμα χαράς μετά τον πόλεμο ήρθε να σταματήσει η ο ερχομός του Χίτλερ στην εξουσία, που έριξε το σπόρο για το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο, αλλά και η γεωργική, βιομηχανική και χρηματική κρίση ένα χρόνο πριν σε ολόκληρο τον καπιταλιστικό κόσμο, από την Ευρώπη μέχρι τις Η.Π.Α και τη Νότια Αμερική.

Η ανεργία, η φτώχεια και οι υψηλές τιμές συντρίβουν τη μεσαία τάξη, δημιουργώντας αγανάκτηση και άρα περισσότερες πολιτικές επιλοκές ενισχύοντας την ανάπτυξη του φασισμού στην Ευρώπη (“Ιστορία του Πολιτισμού” 1154, 1171). Με λίγα λόγια, ετοιμάστηκε το έδαφος για να ξεσπάσει μόλις λίγα χρόνια αργότερα, το 1939, ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος που κράτησε έως και το 1945 (“Αφιέρωματα. Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος”). Μετά το τέλος του Πολέμου, η Αμερική με το Σχέδιο Μάρσαλ, γίνεται χορηγός οικονομικής βοήθειας της Ευρώπης δίνοντας έως το 1952, 13 δισεκατομμύρια δολάρια, αποκτώντας έτσι πρωταγωνιστικό ρόλο στην παγκόσμια οικονομική και πολιτική σκηνή (*Επίσημος Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης*).

[Willy Brandt's Resistance against Hitler 1930–1945 \(willy-brandt-biography.com\)](http://willy-brandt-biography.com)

Την ίδια δεκαετία, η υπογραφή της Συνθήκης των Παρισίων (18 Απριλίου 1951) για τη δημιουργία της Ευρωπαϊκής Κοινότητας Άνθρακα και Χάλυβα από τους Έξι (Βέλγιο, Γαλλία, Γερμανία, Ιταλία, Λουξεμβούργο, Κάτω Χώρες), η ίδρυση της ΕΟΚ, της

Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (25 Μαρτίου 1957), η δημιουργία κοινής αγοράς παλαιοσιδήρου και η χορήγηση των πρώτων δανείων από την Ευρωπαϊκή Τράπεζα Επενδύσεων (ΕΤΕΠ.), διευκόλυναν όχι μόνο τις οικονομικές και εμπορικές συναλλαγές, αλλά και τις συναλλαγές πολιτών¹. Αρχίζει τότε να δημιουργείται μια μικτή οικονομία με την τεχνολογική επανάσταση, την επιστημονική πρόοδο και τις καινοτομίες στη βιομηχανική παραγωγή να ενισχύουν ακόμα περισσότερο τη γενικότερη ανάπτυξη της Ευρώπης (Διαμαντώνη 4).

Σύμφωνα με τον επίσημο ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, τη δεκαετία του 1960, κατά την περίοδο της οικονομικής ανάπτυξης, η Ε.Ο.Κ. σταματά να επιβάλλει δασμούς στις εμπορικές συναλλαγές μεταξύ των χωρών, ενώ παράλληλα συμφωνεί να ελέγχουν από κοινού την παραγωγή τροφίμων, ώστε να υπάρχουν τρόφιμα για όλους. Αυτή η μεταπολεμική ανάπτυξη της Ευρώπης σταματάει τη δεκαετία του 1970. Η γενικότερη οικονομική ύφεση σε διεθνές επίπεδο, η κατάρρευση του συστήματος Bretton Woods² η πετρελαϊκή κρίση, τα στάσιμα επίπεδα πληθωρισμού της Δυτικής Ευρώπης,

---

¹ Από τον επίσημο ιστότοπο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (europa.eu).

² Η συμφωνία του Bretton Woods του 1944 καθιέρωσε ένα νέο παγκόσμιο νομισματικό σύστημα. Αντικατέστησε το χρυσό πρότυπο με το δολάριο ΗΠΑ ως παγκόσμιο νόμισμα. Με αυτόν τον τρόπο, καθιέρωσε την Αμερική ως την κυρίαρχη δύναμη στην παγκόσμια οικονομία. Μετά την υπογραφή της συμφωνίας, η Αμερική ήταν η μόνη χώρα με δυνατότητα εκτύπωσης δολαρίων. (Μετάφραση από αγγλικά: “*Bretton Woods System and 1944 Agreement*”).

η αύξηση του ανταγωνισμού των γεωργικών και βιομηχανικών προϊόντων αλλά και ο έντονος ανταγωνισμός ανάμεσα στις δύο υπερδυνάμεις, τις Ηνωμένες Πολιτείες και τη Σοβιετική Ένωση, έφεραν για ακόμα μία φορά την Ευρώπη αντιμέτωπη με μία νέα κρίση (Διολή).

Την επόμενη δεκαετία του 1980, η ανεργία φτάνει σε ιδιαίτερα υψηλά επίπεδα. Το ετήσιο ποσοστό ανεργίας αυξάνεται απότομα σε αντίθεση με αυτό των Ηνωμένων Πολιτειών, το οποίο ενώ γιγαντώθηκε μετά τον πόλεμο, ανέκαμψε σχεδόν έως το 1985 (Fitoussi and Phelps 489). Παράλληλα, η συμφωνία της Ε.Ο.Κ. για κοινή πολιτική όσον αφορά την αλιεία, το σύμφωνο συνεργασίας με τη Σοβιετική Ένωση σχετικά με το εμπόριο και τις γενικότερες οικονομικές δραστηριότητες, η τεράστια τεχνολογική ανάπτυξη με τους ηλεκτρονικούς υπολογιστές πρωταγωνιστές να θέτουν νέα δεδομένα στην καθημερινότητα και τον τρόπο εργασίας, η παρακμή του κομμουνιστικού καθεστώτος στην Ανατολική Ευρώπη με αποκορύφωμα την Πτώση του Τείχους του Βερολίνου το 1989, είναι μερικά από τα γεγονότα που επηρέασαν οικονομικά, κοινωνικά και πολιτικά ολόκληρη την Ευρώπη και όχι μόνο (*Επίσημος Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης*).

Με τη λήξη του Ψυχρού Πολέμου τον επόμενο χρόνο ξεκινάει σίγουρα μια πολύ διαφορετική δεκαετία. Σύμφωνα με τον Murphy, ο οικονομικός, κοινωνικός και πολιτικός χάρτης της Ευρώπης αλλάζει ριζικά με τη Γερμανία να διαδραματίζει κρίσιμο ρόλο εξαιτίας των προβλημάτων της επανένωσης μετά την πτώση του Τείχους. Έτσι, δημιουργούνται νέοι στενοί δεσμοί μεταξύ Ανατολικής και Δυτικής Ευρώπης με κοινούς στόχους για την επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων, τη στήριξη των φτωχών περιοχών και τη διευθέτηση των γενικότερων κοινωνικών αναταραχών (Murphy).

Αργότερα, η Ευρωπαϊκή Ένωση και η Αργεντινή υπογράφουν συμφωνία εμπορικής και οικονομικής συνεργασίας (*Επίσημος Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης*). Σύμφωνα με

τον Kaya, ένα ακόμη σημαντικό γεγονός της περιόδου αυτής είναι η υπογραφή της Συνθήκης του Μάαστριχτ του 1992 που σήμαινε κάτι παραπάνω από έναν ιδρυτικό χάρτη μιας τεράστιας ενιαίας αγοράς εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Αποτέλεσε το προσχέδιο για ένα εντελώς νέο είδος κράτους που βασίζεται στους πολίτες του, επηρεάζοντας την έως τότε αντίληψη για την έννοια της μετανάστευσης τουλάχιστον όσον αφορά τους Ευρωπαίους και τις μετακινήσεις τους εντός των χωρών-μελών (Kaya 9).

Γενικότερα, ο 20ος αιώνας δίκαια και αναπόφευκτα ονομάζεται “αιώνας της μετανάστευσης”. Με έναν αιώνα επαναστάσεων να προηγείται, δύο παγκόσμιους πολέμους να ακολουθούν, με τις ραγδαίες εξελίξεις σε τεχνολογικό και επιστημονικό επίπεδο, η μετανάστευση δεν είναι απλά μια επιλογή, αλλά ανάγκη που πηγάζει από τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες κάθε εποχής.

1. 3. Ελλάδα: Η κοινωνική, πολιτική και οικονομική κατάσταση - Η Μετανάστευση από τον Ελληνικό Χώρο

Μετά τον ελληνικό Διαφωτισμό του 1774 με κορύφωση την Ελληνική Επανάσταση του 1821 και φυσικά όλων των υπόλοιπων επαναστάσεων σε όλη την Ευρώπη μαζί με τις σημαντικές κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές αλλαγές που επέφεραν, το ελληνικό κράτος άλλαξε ριζικά (Μουσιδης-Σακελλαρόπουλος 23-24).

Υπήρξαν, όμως, και άλλα πολύ σημαντικά ζητήματα που καθόρισαν την ελληνική κοινωνία. Ένα από αυτά είναι το σταφιδικό ζήτημα του 19ου αιώνα. Ο “μαύρος χρυσός”, όπως αποκαλούσαν τη σταφίδα, ήταν ένας από τους βασικούς παράγοντες της οικονομίας της υπαίθρου και κυρίως της Πελοποννήσου ήδη από τους αρχαίους χρόνους. Η καλλιέργειά της,

ωστόσο, ήταν περιορισμένη μέχρι την απελευθέρωση της Ελλάδας από τους Τούρκους το 1830 και τη σύσταση του νεοελληνικού κράτους. Τότε άρχισε να αυξάνεται εντυπωσιακά η ζήτηση από την ευρωπαϊκή αγορά και μέχρι το 1860 η καλλιέργεια της σταφίδας έφτασε στα 150 χιλιάδες περίπου στρέμματα, με αποτέλεσμα να διπλασιαστεί η εξαγωγή της στο εξωτερικό. Ενώ τα προβλήματα είχαν ήδη αρχίσει από το 1850 στην Αγγλία και τη Γαλλία με την επιδημία φυλλοξήρας η Ελλάδα συνέχιζε να αυξάνει τις εξαγωγές της αφού πλέον η ζήτηση ήταν μεγαλύτερη (Παπακωνσταντίνου). Από την άλλη πλευρά, σύμφωνα με τον οργανισμό του Ellis Island, οι Γάλλοι φύτεψαν καινούρια αμπέλια, τα οποία ξεκίνησαν να καρποφορούν μέσα στο 1890, με αποτέλεσμα να μειωθούν σημαντικά για πρώτη φορά οι ελληνικές εξαγωγές. Ο μεγάλος αυτός περιορισμός των εξαγωγών οδήγησε στην κατάρρευση του εμπορίου σταφίδας, φέρνοντας τη λεγόμενη “σταφιδική κρίση” το 1890 (Παπακωνσταντίνου). Το τεράστιο οικονομικό πλήγμα εξαιτίας της κρίσης οδήγησε τον Χαρίλαο Τρικούπη, τότε Πρωθυπουργό της χώρας, να ζητήσει δάνειο. Το δάνειο, όμως, δεν έγινε δεκτό κι έτσι η Ελλάδα οδηγήθηκε σε πτώχευση τον επόμενο χρόνο (“Η μετανάστευση Ελλήνων στις ΗΠΑ στα 1900 – Η Σταφιδική Κρίση”).

Επεξεργασία σταφίδας

Έλληνες μετανάστες σε πλοίο με προορισμό τις ΗΠΑ

[Η ΣΤΑΦΙΔΙΚΗ ΚΡΙΣΗ ΚΑΙ ΤΟ ΜΕΤΑΝΑΣΤΕΥΤΙΚΟ ΡΕΥΜΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ | Έλληνοϊστορείν-Ελληνικό Ημερολόγιο \(ellinoistorin.gr\)](http://ellinoistorin.gr)

Σαν να μην έφταναν η δυσφορία και η αγανάκτηση του λαού, οι εντάσεις αυξάνονται ακόμα περισσότερο με αποκορύφωμα τον Ελληνοτουρκικό Πόλεμο το 1897. Δεν άργησαν να ακολουθήσουν ο Μακεδονικός Αγώνας κι έπειτα οι Βαλκανικοί Πόλεμοι το 1912 (Σπυρόπουλος 9). Δύο χρόνια αργότερα ξεκινά ο Πρώτος Παγκόσμιος Πόλεμος με την Ελλάδα να παίρνει μέρος το 1917 (Mallinson 20).

Την ίδια στιγμή, τα πράγματα στην Ανατολική Ελλάδα χειροτέρευαν. Καθ' όλη τη διάρκεια του Πρώτου Παγκοσμίου Πολέμου περίπου 200 χιλιάδες Έλληνες εκδιώχθηκαν από τα σπίτια τους από τη Μικρά Ασία. Ο βίαιος εκτοπισμός των Ελλήνων της Μικράς Ασίας από τη δυτική πλευρά στην ενδοχώρα το 1914 έως το 1917 και οι επιτάξεις των περιουσιών τους με σκοπό τον ελληνικό οικονομικό αποκλεισμό διαδέχθηκε η Μικρασιατική Καταστροφή το 1922 και η γενοκτονία των Ελλήνων (Συρίγος).

Οι συνεχείς πόλεμοι δημιούργησαν εκτός των άλλων μεγάλο πλήγμα στον αγροτικό τομέα. Καθώς οι άνδρες της οικογένειας στρατεύονταν, τα εργατικά χέρια να μειώνονται. Η επιστράτευση, όμως, είχε κι άλλη μία συνέπεια: η δυσκολία των ανύπαντρων γυναικών να αποκατασταθούν τις οδηγούσε στην απόφαση να εγκαταλείψουν την Ελλάδα. Με τη μεγάλη οικονομική και κοινωνική κρίση της τελευταίας δεκαετίας του 19ου αιώνα, τα ποσοστά της ανεργίας, των πλειστηριασμών, τη τοκογλυφία και των ληστειών, αυξήθηκαν ραγδαία, δημιουργώντας τα πρώτα μεγάλα μαζικά μεταναστευτικά κύματα στην Αμερική (“Η μετανάστευση Ελλήνων στις ΗΠΑ στα 1900 – Η Σταφιδική Κρίση”). Επίσης, σύμφωνα με τη διδακτορική διατριβή του Γιάννη Παπαδόπουλου, πέρα από τα οικονομικά αίτια ταξίδευαν για να αποφύγουν τη στρατιωτική θητεία. Η Ελλάδα, λοιπόν, εξαιτίας της γεωγραφικής της θέσης, ήδη από τους αρχαίους χρόνους, αποτέλεσε σημείο αποστολής αλλά και υποδοχής πολλών μεταναστευτικών κυμάτων (Γούναρη 9).

[Εκδήλωση μνήμης για καταστροφή της Σμύρνης στην Καλαμαριά \(voria.gr\)](http://voria.gr)

2. 1. Λατινική Αμερική: Αργεντινή και Ουρουγουάη. Η κοινωνική, οικονομική και πολιτική κατάσταση

Στις περιοχές του ποταμού Rio de la Plata, αν και ήταν από τις τελευταίες που ανακαλύφθηκαν, ο πληθυσμός αυξανόταν συνεχώς. Αιτία ήταν η μεγάλη ευφορία του εδάφους, στο οποίο ευδοκούν κυρίως δημητριακά, και οι τεράστιες εκτάσεις σε λιβάδια, πράγμα που διευκολύνει την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας. Έτσι, αναπτύχθηκαν οικονομικά οι περιοχές αυτές, δηλαδή η Ουρουγουάη και ακόμα περισσότερο η Αργεντινή, αφού το λιμάνι του Μπουένος Άιρες ήταν το καταλληλότερο και στην πιο καίρια θέση συγκεντρώνοντας τα προϊόντα όλης της χώρας και εξάγωντάς τα στην Ευρώπη. Η Αργεντινή μάλιστα γίνεται ένας από τους κύριους εξαγωγείς γεωργικών προϊόντων στον πλανήτη, με παραγωγή λιναριού, βρώμης, κρέατος, σίτου και αλευριού, γεγονός που την κάνει γνωστή σε όλον τον κόσμο (Demarco 146).

[Agriculture and Rural Life in the South, 1900–1945 | Oxford Research Encyclopedia of American History](#)

Η Λατινική Αμερική μέχρι και τη δεκαετία του 1880 ήταν ενσωματωμένη στη λογική του διεθνούς εμπορίου, πράγμα το οποίο ήταν περισσότερο ορατό στην Αργεντινή και την Ουρουγουάη. Η μεγάλη ζήτηση πρώτων υλών και τροφίμων από τις ευρωπαϊκές βιομηχανικές δυνάμεις και οι γενικότερες αλλαγές στον τομέα της αγροτικής διοίκησης, με τα καπιταλιστικά μέτρα να καθιστούν όλο και πιο δύσκολη την κλοπή των ζώων, υποδέχονται μια εποχή μεγάλης οικονομικής ακμής, προετοιμάζοντας την ερχομό των πρώτων μεγάλων μεταναστευτικών κυμάτων. Έτσι, η εθνολογική και κοινωνική σύνθεση του Ρίο ντε λα Πλάτα αλλάζει δραματικά, με την Αργεντινή και την Ουρουγουάη να γίνονται αποδέκτες πλημμύρας μεταναστών, κυρίως από την Ιταλία αλλά και την Ισπανία, τις τελευταίες δεκαετίες του 19ου αιώνα (Demarco 1).

Σύμφωνα με επίσημες αναφορές, τη χρονική περίοδο από το 1881 έως και το 1914, πάνω από 2 εκατομμύρια Ιταλοί έφτασαν στο λιμάνι της αργεντίνικης πρωτεύουσας.

Μάλιστα, στην Ουρουγουάη το 43% του πληθυσμού είναι ιταλικής καταγωγής (Διαμαντοπούλου).

Όλο το διάστημα από το τέλος του 19ου αιώνα μέχρι και το κραχ του 1929 ο κόσμος στις Ηνωμένες Πολιτείες άκμαζε και η αγορά λατινοαμερικάνικων ομολόγων άρχισε να γίνεται ανεξέλεγκτη, υποκινώντας τις δραστηριότητες των μεσιτών των αμερικανικών επενδύσεων. Η Λατινική Αμερική αρχίζει να αποκτά χρήμα πολύ πιο εύκολα, το οποίο και σπαταλούσε άσκοπα. Αυτή η τεράστια εισροή χρήματος είχε ως συνέπεια την έντονη δραστηριότητα σε δημόσια έργα και μια ανώμαλη ζήτηση εργασίας. Όταν, όμως, ήρθε η μεγάλη κρίση του 1929, η τεχνητή αυτή τόνωση των εργασιών σταμάτησε απότομα. Πολλές χώρες βρέθηκαν σε αδυναμία να εξασφαλίσουν πρόσθετα δάνεια. Η κατασκευή δημοσίων έργων έπρεπε να σταματήσει αμέσως ή τουλάχιστον να επιβραδυνθεί όσο το δυνατόν περισσότερο. Πολλές κυβερνήσεις βρέθηκαν μπλεγμένες σε μεγάλα προγράμματα δημοσίων έργων που δεν μπορούσαν πια να πραγματοποιήσουν. Οι προϋπολογισμοί τους ήταν γεμάτοι από βαρύτατους τόκους και χρεολύσια του δημόσιου χρέους, ενώ τα κρατικά έσοδα, ειδικά τα έσοδα από τελωνειακούς δασμούς, στα οποία υπολόγιζαν πολύ αυτές οι χώρες, άρχισαν να μειώνονται ραγδαία. Η ανεργία και η πτώση των αμοιβών αποκτούν πλέον πρωταγωνιστικό ρόλο, αφού οι περισσότεροι από τους οποίους είχαν προσληφθεί στις κατασκευές δημοσίων έργων και η πλειοψηφία όσων ασχολούνταν με την παραγωγή εξαγωγίμων ειδών βρίσκονταν πλέον άνεργοι ή και με μειωμένο μισθό. (“Ιστορία του 20ου αιώνας”, Τόμος 3, 1272).

Οι συγκρούσεις που ακολούθησαν μεταξύ Βολιβίας και Παραγουάης με τον πόλεμο του Τσάκο, τις οποίες και προσπάθησαν να αποτρέψουν τόσο η Κοινωνία των Εθνών, όσο και άλλες λατινοαμερικανικές δημοκρατίες με διπλωματικά μέσα, δε σταμάτησαν. Συνέχισαν με διαλείμματα, λόγω των ελλείψεων της χώρας ειδικότερα στον τομέα των συγκοινωνιών, με

αποτέλεσμα να γίνεται πιο δύσκολη η δυνατότητα της μετακίνησης για τον εφοδιασμό μεγάλων στρατιωτικών δυνάμεων (“Παγκόσμιος Ιστορία”, Τόμος 2β, 1148).

Η Λατινική Αμερική την περίοδο του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου και λίγο αργότερα κι ενώ είχε βγει, αν και σοβαρά τραυματισμένη, από τη μεγάλη οικονομική κρίση των προηγούμενων ετών, εξαρτάται πλέον από τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ευρώπη. Η εξαγωγή καπνού και καφέ γνώρισαν τη σοβαρότερη κρίση σε σύγκριση με τα υπόλοιπα εξαγωγίμα προϊόντα. Ωστόσο, ακόμα και μετά την απελευθέρωσή της από τον ισπανικό ζυγό, οι πολιτικές μεταρρυθμίσεις καθυστερούσαν με αποτέλεσμα να επιβραδύνεται αντίστοιχα και μια δημοκρατική εξέλιξη. Μοναδική εξαίρεση είναι η Ουρουγουάη, την οποία αποκαλούσαν “Ελβετία της Λατινικής Αμερικής”, με συνεχόμενη ειρήνη πολλών ετών και μια υποδειγματική δημοκρατική διακυβέρνηση (“Παγκόσμιος Ιστορία”, Τόμος 3, 131).

Τα μεταπολεμικά χρόνια στην Αργεντινή, από την άλλη πλευρά, ανέδειξαν το ζεύγος των Περόν, που δεν κατάφερε να ξεπεράσει τη μεγάλη υποκεφαλαιοποίηση, κληρονομιά της προπολεμικής περιόδου και της περιόδου της επιβεβλημένης αυτάρκειας κατά τον πόλεμο. Ο κεφαλαιουχικός εξοπλισμός στη βιομηχανία, τη γεωργία, την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος και στις μεταφορές ήταν ισχνός στη βάση του και φθαρμένος. Η έλλειψη αυτή εξοπλισμού προκάλεσε άνοδο των μεθόδων εντατικής εργασίας, αυτό όμως αύξησε με τη σειρά του το κόστος και μείωσε την παραγωγικότητα. Σε μια εποχή ανακατανομής εισοδημάτων και αύξησης των αποδοχών σε χρήμα, δημιουργήθηκε μια κατάσταση κατά την οποία πάρα πολύ χρήμα κυνηγούσε πάρα πολύ λίγα αγαθά. Το αποτέλεσμα ήταν ο πληθωρισμός. Τα γεγονότα που ακολούθησαν με τις στρατιωτικές επαναστάσεις και τα πραξικοπήματα, οδήγησαν σε μία συνεχή κρίση οικονομική και πολιτική, μέχρι και το τέλος της δεκαετίας τους 1970 (“Ιστορία του 20ου αιώνας” 2422, 2424).

Τα επόμενα χρόνια και έως και το τέλος του Ψυχρού πολέμου την τελευταία δεκαετία του 20ου αιώνα χαρακτηρίζονται ως βίαια για ολόκληρη τη Λατινική Αμερική. Ωστόσο, χαρακτηρίστηκε και από έναν επικεφαλής ιδεαλισμό και μια θαρραλέα πολιτική δράση (Field Jr.). Φαίνεται, λοιπόν, πως η Λατινική Αμερική ανήκει τόσο στην Ευρώπη, όσο και στον εαυτό της. Ωστόσο, ο πολιτισμός και η κουλτούρα τις συνδέουν αναπόφευκτα (“Ιστορία του Πολιτισμού” 1308).

2. 2. Οι Ελληνικές κοινότητες στη Λατινική Αμερική

2. 2. α. Τα πρώτα μεταναστευτικά ρεύματα - αίτια μετανάστευσης

Έλληνες στη Λατινική Αμερική εμφανίζονται ήδη από τον 15ο αιώνα και τα πρώτα ταξίδια εξερεύνησης του Νέου Κόσμου από τον Χριστόφορο Κολόμβο. Ήταν κυρίως ναυτικοί ή και ταξιδιώτες από νησιά του Αιγαίου που ήταν κατακτημένα από τους Φράγκους. Καθώς η Δύση βρισκόταν σε συνεχή πόλεμο με την Οθωμανική Αυτοκρατορία, πολλοί Έλληνες διέφυγαν από τη χώρα αποτελώντας τα πρώτα μεταναστευτικά ρεύματα. Από το δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, ο ελληνικός πληθυσμός που εγκαθίσταται στη Λατινική Αμερική και συγκεκριμένα στην Αργεντινή, την Ουρουγουάη και τη Χιλή είναι ιδιαίτερα μεγάλος (Τάμης, 17).

Στο τέλος του αιώνα, το πληθυσμιακό αυτό ποσοστό άρχισε να αυξάνεται ακόμα περισσότερο. Αυτή τη φορά η ελληνική μεταναστευτική ροή ξεκινά κατά κύριο λόγο από την Πελοπόννησο. Εκεί, η τοκογλυφία, οι υψηλοί τόκοι και η μεγάλη εγκληματικότητα είχαν πρωταγωνιστικό ρόλο καθώς δυσκόλευαν ακόμη περισσότερο την ήδη δύσκολη ζωή των

κατοίκων της περιοχής. Η σταφιδική κρίση, επίσης, όπως ήδη αναφέρθηκε, ανάγκασε πολλούς Έλληνες, ιδιαίτερα από την περιοχή της Κορίνθου, να εγκαταλείψουν τη χώρα, έπειτα από παρότρυνση των ταξιδιωτικών πρακτόρων. Οι τελευταίοι, εκμεταλλευόμενοι τη δύσκολη συγκυρία, με την αδυναμία των αγροτών να πληρώσουν τους φόρους και τα χρέη, τους ώθησαν στην απόφαση αυτή, παρουσιάζοντάς την ως μονόδρομο για τη λύση των προβλημάτων τους. Δεν ήταν, όμως, μόνο από την Πελοπόννησο οι Έλληνες που αποφάσισαν να κάνουν το υπερατλαντικό αυτό ταξίδι, αλλά από ολόκληρη την Ελλάδα. Αν και τα αίτια διαφοροποιούνται από περιοχή σε περιοχή, η γενικότερη οικονομική κρίση αποτελεί το βασικό λόγο της υπερπόντιας μετακίνησης των Ελλήνων. Η αυξημένη φορολογία στα νησιά του Ιονίου, οι ζωοκλοπές και η έλλειψη οδικού δικτύου στην Αιτωλοακαρνανία, η μετάβαση των αγροτών από τα τσιφλίκια στα δεδομένα του νέου ελληνικού κράτους στη Θεσσαλία, η κατάσταση στη Μικρά Ασία, είναι κάποιοι από τους παράγοντες που συνέβαλαν στη μετανάστευση των Ελλήνων εκείνης της περιόδου (Παπαδόπουλος 32-34).

2. 2. β. Οι πρώτοι Έλληνες

Σύμφωνα με τον Διευθυντή του Εθνικού Κέντρου Ελληνικών Μελετών και Έρευνας του Πανεπιστημίου La Trobe της Μελβούρνης, Αναστάσιο Τάμη, με βάση τα αίτια της μετακίνησης των Ελλήνων στο Νέο Κόσμο, φαίνεται ότι διαμορφώνεται ένα ιδιαίτερο κοινωνικό τοπίο αποτελούμενο από οικονομικούς μετανάστες, πολιτικούς πρόσφυγες και γενικότερα πρόσφυγες της δύσκολης περιόδου του μεσοπολέμου. Μάλιστα, είναι γνωστό ότι πολλοί από αυτούς έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην κοινωνική και πολιτική διαμόρφωση των περιοχών αυτών, κατακτώντας καίριες θέσεις στον πολιτικό, επιστημονικό τομέα και

επιχειρηματικό³ , ενώ αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι διακρίθηκαν και ως αξιωματικοί ενόπλων δυνάμεων και κοινωνικοί λειτουργοί.

2. 2. γ. Η αποδοχή των Ελλήνων και Φιλελληνισμός

Και ενώ στη Βόρεια Αμερική τα φαινόμενα ρατσισμού δυσχέραναν τη διαδικασία ενσωμάτωσης των μεταναστών, στη Νότια η έννοια του φιλελληνισμού διαδιδόταν όλο και περισσότερο. Η επίσημη πολιτική των χωρών της Λατινικής Αμερικής, ακόμα και οι τέχνες μέσα από τη λατινοαμερικάνικη λογοτεχνία ενίσχυναν την έννοια αυτή. Αποκορύφωμα αυτής της υποστήριξης παρουσιάζεται το πρώτο μισό του 20ου αιώνα (1900-1940), οπότε και ενδυναμώθηκε όσο ποτέ άλλοτε ο ελληνικός πατριωτισμός (“Greek Migration and Settlement in South America” 2). Μολονότι στην Αργεντινή η κοινωνία δεν είχε ιδιαίτερους δεσμούς με το σύγχρονο ελληνισμό, ο ιδιαίτερος θαυμασμός της υψηλής τάξης αλλά και των Ευρωπαίων μεταναστών για την Αρχαία Ελλάδα και τον κλασικό πολιτισμό επηρέασε θετικά την κοινή γνώμη για τους Έλληνες (Δαμηλάκου 336-337). Το φαινόμενο της “ελληνολατρείας” εκδηλώθηκε έντονα, με τους ντόπιους να δίνουν ονόματα αρχαίων Ελλήνων σε πολιτιστικούς φορείς και ιδρύματα, σε σχολεία, ακόμα και στα παιδιά τους (Τάμης 23)⁴.

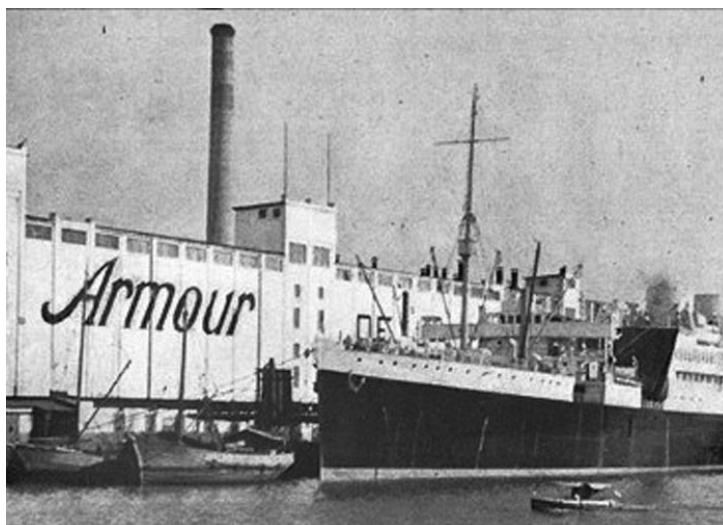
---

³ “Οι Έλληνες έποικοι της Λατινικής Αμερικής ανέπτυξαν τη μεγαλύτερη οικονομική επιφάνεια και διακρίθηκαν περισσότερο σε επιχειρήσεις, βιοτεχνίες και βιομηχανίες από οποιαδήποτε άλλη περιοχή εγκατάστασης Ελλήνων στη Διασπορά” (“Greek Migration and Settlement in South America” 2).

⁴ “Στα μεγάλα αστικά κέντρα των χωρών της Νοτίου Αμερικής λειτούργησαν σχολεία με το όνομα «Ελλάς», εισήχθησαν μαθήματα ελληνικού πολιτισμού στην εκπαίδευση, στήθηκαν σε κεντρικές πλατείες αγάλματα Ελλήνων φιλοσόφων, και εκατοντάδες χιλιάδες αλλοεθνείς γονείς προσέφεραν στα παιδιά τους τα ονόματα των αρχαίων ποιητών, πολιτικών και φιλοσόφων” (“Ο Φιλελληνισμός και η Ελληνομάθεια στη Λατινική Αμερική και Άπω Ανατολή” 6).

2. 2. δ. Μορφές οργάνωσης ελληνικών κοινοτήτων

Την τελευταία δεκαετία του 19ου αιώνα λειτούργησαν για πρώτη φορά τα λιμάνια Berisso, Ensenada, La Plata και Montevideo. Τα λιμάνια μετατρέπονται σε τόπο συνάντησης κι έτσι δημιουργούνται τα πρώτα ελληνικά καφενεία. Εξαιτίας των πολιτικών ιδεολογιών της εποχής μάλιστα χωρίζονται σε “βενιζελικά”, “φιλοβασιλικά”, “εθνικόφρονα” κλπ, αναλόγως την εκάστοτε χρονική περίοδο. Εκεί αναπτύσσονταν ιδέες, γίνονταν γιορτές θρησκευτικές και μη και γενικότερα ήταν το σημείο που φυτεύθηκε ο σπόρος για τη δημιουργία ελληνικής κοινότητας. Έτσι, γεννήθηκαν οι πρώτοι ελληνικοί σύλλογοι, που ενώ ξεκίνησαν ως σύλλογοι αλληλοβοήθειας εξελίχθηκαν σε κοινοτικούς φορείς και σωματεία. Αυτά ήταν σωματεία πολιτισμού, αθλητισμού, εμπορίου, είτε συντεχνιακού, θρησκευτικού, οικονομικού και πολιτικού χαρακτήρα. Άλλες μορφές οργάνωσης ήταν οι Εθνοθρησκευτικές Κοινότητες και οι Πατριωτικοί και Εθνικιστικοί Οργανισμοί. Οι “Φίλοι της Κύπρου” και οι “Βορειοηπειρωτικοί οργανισμοί” είναι σημαντικά παραδείγματα αυτών των οργανισμών (Τάμης 19-21).

[Puerto La Plata - Historia](#)

2. 3. Η δημιουργία ελληνικών κοινοτήτων στην Αργεντινή

2. 3. α. Πρώτοι Έλληνες στην Αργεντινή

Σύμφωνα με το Κέντρο Ιστορικών Ερευνών της Αργεντινής, ένας από τους πρώτους Έλληνες ήταν ο Πέτρος Χανιώτης, γνωστός ο Pedro de Candia, ο οποίος μάλιστα έγινε δεκτός από τον Inca Atahualpa, Αυτοκράτορα των Incas. Ο Pedro de Candia είναι πιθανό να συμμετείχε στους αγώνες για την κατάλυση της κυριαρχίας των Incas μαζί με τους Ισπανούς εξερευνητές Diego de Almagro και Francisco Pizarro το 1542 και μαζί με τους Στέφανο Σταματίου, Μιχαλάκη Γραικό και Πόλο Γραικό έφτασαν στην Παραγουάη το 1544.

[Η άγνωστη ιστορία του «Πέτρου του Κρητικού» που βρέθηκε στο πλευρό των Ισπανών κατακτητών - iscreta.gr](http://iscreta.gr)

Λίγα χρόνια νωρίτερα, το 1536, ο Στέφανος Ροδίτης, ο οποίος είχε φτάσει στην Αργεντινή με την αποστολή του Pedro de Mendoza, ίδρυσε την πόλη Santa Maria de los Buenos Aires, στο ίδιο σημείο που βρίσκεται σήμερα η αργεντινική πρωτεύουσα. Το 1573, ο Γιάννης Δημητρίου, μέλος της αποστολής του εξερευνητή Jerónimo Luis de Cabrera, ίδρυσε την πόλη Córdoba. Αξίζει να σημειωθεί ότι εντοπίζονται ακόμη δύο Έλληνες επανησιακής καταγωγής, ο Κορνάρος Γκρέκος και ο Φρανσίσκο Άλμπο, οι οποίοι ήταν μέλη του πληρώματος του εξερευνητή Μαγγελάνου το 1520 (Τσαρδίκου). Ο πρώτος Έλληνας που εμφανίζεται στους επιβατικούς καταλόγους των πλοίων που έφταναν στο λιμάνι του Μπουένος Άιρες είναι ο Ιωάννης Ζελάς, ο οποίος έφτασε στη χώρα στις 25 Μαρτίου 1858 από τη Μασσαλία (Δαμηλάκου).

[Η άγνωστη ιστορία του «Πέτρου του Κρητικού» που βρέθηκε στο πλευρό των Ισπανών κατακτητών - iscreta.gr](http://iscreta.gr)

Οι πρώτοι Έλληνες ήταν κυρίως καπετάνιοι ή ναυτικοί. Σημαντικό παράδειγμα, ο Μανώλης Χατζηδάκης, που έγινε πλοίαρχος του πολεμικού ναυτικού, αναλαμβάνοντας την αντιμετώπιση του λαθρεμπορίου. Επί της θητείας του προσελήφθησαν πολλοί Έλληνες, οι οποίοι διορίστηκαν ως πλοηγοί, δύτες και εργάτες. Από το 1870 και για 100 χρόνια οι Έλληνες μετακινούνταν στην Αργεντινή. Ο ελληνικός πληθυσμός έφτασε στους 35 χιλιάδες κατά τη διάρκεια αυτής της περιόδου. Η εγκατάσταση των Ελλήνων πρωτοπόρων στη συνοικία της Bocca, δημιούργησε ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα μια ενωμένη ελληνική ομάδα που ασχολήθηκε κυρίως με το εμπόριο και συγκεκριμένα με αυτό του τσιγάρου, καραμέλας και άλλων γλυκισμάτων και με την εισαγωγή καπνού, σταφίδας και σύκων από την Ελλάδα. Ο ερχομός των επιχειρηματιών από τη Μικρά Ασία στις αρχές του 20ου αιώνα σημάδεψε τη νεότερη ιστορία του ελληνικού Έθνους, με τον Αριστοτέλη Ωνάση να είναι ένας από αυτούς τους (“Greek Migration and Settlement in South America” 4-5).

2. 3. β. Το φαινόμενο “Αριστοτέλης Ωνάσης”

[ARISTOTLE ONASSIS - His name synonymous with myth | ellines.com](http://www.ellines.com)

Το ολοκαύτωμα της Σμύρνης, όπως ήδη αναφέρθηκε, έκανε πολλούς Έλληνες να διαφύγουν στην Αμερική. Μία από τις οικογένειες αυτές ήταν και αυτή του Ωνάση, η οποία ακολούθησε το μεταναστευτικό ρεύμα προς το νότιο κομμάτι της ηπείρου (Χαρλαύτη 326).

Η παρουσία τους εκεί επηρέασε ριζικά τη διάρθρωση των ελληνικών κοινοτήτων στην Αργεντινή και την Ουρουγουάη, αναβαθμίζοντας την αξία της Ελλάδας σε όλη την περιοχή του Ρίο ντε λα Πλάτα (Τάμης 31).

Την εμπορική επιχείρηση που ήδη είχε ανοίξει στη Σμύρνη ο πατέρας του Αριστοτέλη Ωνάση, Σωκράτης, συνέχισε πλέον ο ίδιος στην Αργεντινή με μεγάλη επιτυχία. Μέσα σε μόλις δέκα χρόνια περίπου κατάφερε να αναπτύξει την επιχείρηση. Έτσι, μπήκε στην ελίτ τόσο της Ελλάδας, όσο και της Αργεντινής αποκτώντας όλο και περισσότερη δύναμη και κερδίζοντας τη γενικότερη αποδοχή, αφού μάλιστα διορίστηκε και ως Γενικός Πρόξενος της Ελλάδας στην Αργεντινή εκτίοντας τριετή θητεία (Χαρλαύτη 328).

Από την πρώτη στιγμή έδειξε το ενδιαφέρον του για την ελληνική παρουσία στην περιοχή, Έβαλε υποψηφιότητα για να γίνει μέλος του πρώτου διοικητικού συμβουλίου Ελλήνων του Μπουένος Άιρες κι αφού εκλέχθηκε, στη συνέχεια δημιούργησε την πρώτη Ελληνική Κοινότητα μαζί με άλλα στελέχη και έγινε προστάτης και ευεργέτης της για τα επόμενα χρόνια (Τάμης 33)⁵. Λίγα χρόνια αργότερα, εξαιτίας του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου, των πολιτικών εντάσεων της εποχής (Χαρλαύτη 328), καθώς και αυτών που είχαν δημιουργηθεί μέσα στην Ελληνική Κοινότητα λόγω της έντονης προσωπικότητάς του, ο Αριστοτέλης Ωνάσης εγκαταλείπει τη Λατινική Αμερική (Τάμης 35).

---

⁵ “Επιστολή προς κοινότητα του Μπουένος Άιρες όσον αφορά το ρόλο των Ελληνικών Κοινοτήτων στη Διασπορά: “...Θεωρώ την Ελληνική Κοινότητα εν τη ξένη ως τον πνευματικόν αντιπρόσωπον του έθνους και ως εκ τούτου πάσα ιδέα και σχετική δήλωση αυτής επί ζητημάτων αφορώντων την πατρίδα και το έθνος μας τυγχάνει παρ’ εμοί της προσηκούσης προσοχής και σημασίας...”(επιστολή Α. Σ. Ωνάση προς ΔΣ Ελληνικής Κοινότητας Μπουένος Άιρες, 5 Νοεμβρίου 1932, Αρχεία Ελληνικής Κοινότητας Μπουένος Άιρες, Φ. Λατινική Αμερική-Αργεντινή, αυτόθι)”, (Τάμης 35).

2. 3. γ. Η επιρροή του Δεύτερου Παγκοσμίου Πολέμου στις ελληνικές κοινότητες της Αργεντινής

Μετά το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο οι έντονες συγκρούσεις σε πολιτικό και κοινωνικό επίπεδο που επικρατούσαν στον ελλαδικό χώρο, ταξίδεψαν και στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, με τον εμφύλιο να μεταφέρεται στην πρωτεύουσα της Αργεντινής. Το έντονο αυτό κλίμα επιδεινώθηκε με τον ερχομό του Περόν στην εξουσία και της αυταρχικής αντικομμουνιστικής στάσης του.

Οι καταγγελίες για κομμουνιστικές ιδεολογίες από την Πρεσβεία της Ελλάδας στην εφημερίδα “Νέος Κόσμος” (Δαμηλάκου 317)⁶ στο “Κέντρο της ΕΑΜ” και στη “Λαϊκή Επιτροπή Ελλήνων Αργεντινής προς Βοήθεια της Ελλάδας”, έκαναν την κατάσταση, στις ελληνικές κοινότητες και όχι μόνο, ακόμα πιο έκρυθμη. Αποτέλεσμα ήταν οι μαζικές διώξεις και φυλακίσεις των κομμουνιστών και όσων απεργούσαν - συνδικαλιστικά μέλη ή με αριστερές απόψεις - από το ίδιο το αργεντίνικο κράτος (“*Greek Migration and Settlement in South America*” 6).

---

⁶ “Η ελληνική πρεσβεία στράφηκε εναντίον της αριστερής εφημερίδας “Νέος Κόσμος”, η οποία μέσω της αρθογραφίας της στρεφόταν κατά της ελληνικής και βρετανικής κυβέρνησης, προχώρησε σε καταγγελίες εναντίον της προς τις αρμόδιες αργεντινές αρχές και πέτυχε την απαγόρευση της κυκλοφορίας της ως κομμουνιστικού εντύπου. Έστειλε ταυτόχρονα εκτενή τηλεγραφήματα προς όλες τις εφημερίδες της χώρας και φρόντισε ώστε ο αργεντινός Τύπος να παρουσιάζει την “επίσημον ελληνικήν άποψιν των γεγονότων”. Έντονο ήταν επίσης το ενδιαφέρον της διπλωματικής αντιπροσωπείας για τις ηγεσίες ελληνικών οργανώσεων της Αργεντινής και εξέφραζε συχνά την ανησυχία της...” (Δαμηλάκου 318-319)

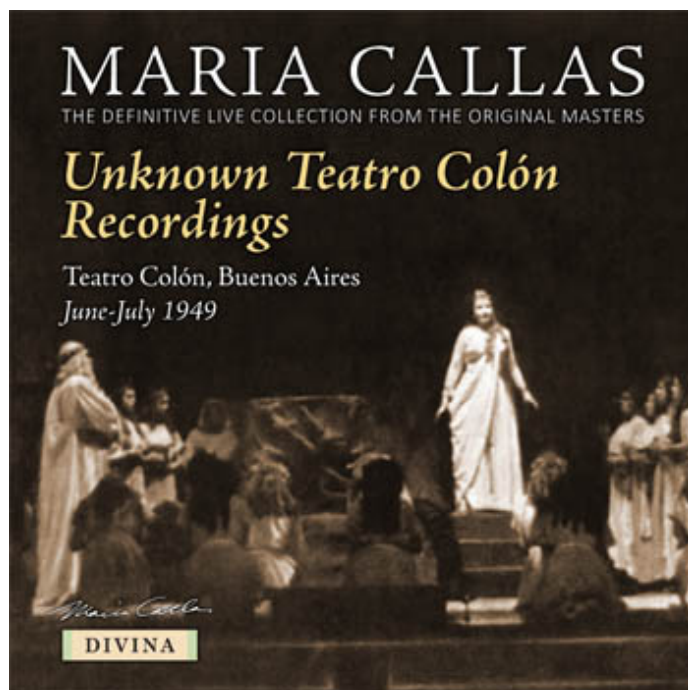
2. 3. δ. Οι ελληνικές κοινότητες της Αργεντινής: δεύτερο μισό του 20ου αιώνα.

Η μεταπολεμική περίοδος φέρνει νέα πολιτιστικά στοιχεία από τον ελλαδικό χώρο στην Αργεντινή. Η μουσική, το θέατρο και ο χορός είναι μερικά από αυτά. Οι Σύλλογοι με τα μουσικά συγκροτήματα αποκτούν πρωταγωνιστικό ρόλο. Επίσης, οι Έλληνες ναυτικοί αναγκάζονται να παραμείνουν περισσότερες μέρες στα λιμάνια, γεγονός που είχε ως φυσικό επακόλουθο τη δημιουργία των πρώτων ελληνικών κέντρων διασκέδασης (Δαμηλάκου 342-343). Ωστόσο, τα λαϊκά κέντρα διασκέδασης δεν ήταν τα μόνα που έκαναν την εμφάνισή την εκείνη την περίοδο στην Αργεντινή. Σημαντικές προσωπικότητες της κλασικής μουσικής, ανάμεσά τους και η παγκοσμίου φήμης σοπράνο Μαρία Κάλλας, έδωσαν παραστάσεις στο Buenos Aires. Αργότερα τη δεκαετία του 1970 η παρουσία Ελλήνων καλλιτεχνών, όπως του Μίκη Θεοδωράκη και του Γιάννη Ξενάκη, ενδυναμώνει τον ελληνισμό και διαδίδει το σύγχρονο ελληνικό πολιτισμό (Τάμης 307).

Ο Πολιτιστικός Σύνδεσμος αργότερα ενισχύθηκε ακόμα περισσότερο μετά τη συγγραφή βιβλίων τα οποία πραγματεύονται τον πολιτισμό και την ιστορία της Ελλάδας. Αργότερα το Ινστιτούτο Ελληνικού Πολιτισμού, με έτος ίδρυσης το 1984, διέδιδε την έννοια του “homo hellenicus”⁷. Λίγο αργότερα ιδρύθηκε το Ίδρυμα Θεοδόσης Μαραγκός σκοπεύοντας στη δημιουργία προγράμματος στο ραδιόφωνο με βασική θεματική την Ελλάδα (Τάμης 313, 315).

---

⁷ “Homo hellenicus”, ο Έλληνας Άνθρωπος, αναφέρεται σε αυτούς οι οποίοι ανήκουν στο Διεθνή Ακαδημαϊκό και Πολιτικό Χώρο και συμβάλλουν με την ζωή και με το έργο τους, στην διάδοση και την εξάπλωση των Αξιών του Ελληνισμού, οι οποίες ταυτίζονται με εκείνες του Ουμανισμού” (1ο Διεθνές Συμπόσιο Δελφών).

[Maria Callas - Unknown Teatro Colón Recordings \(Buenos Aires 1949\) DVN-12 – Divina Records](#)

2. 3. ε. Οι Ελληνικοί Σύλλογοι, Κοινότητες και Οργανώσεις της Αργεντινής

Στις αρχές του 20ου αιώνα διαμορφώθηκαν οι πρώτοι ελληνικοί πολιτιστικοί σύλλογοι που σκοπό είχαν να αναδείξουν την ελληνική εκπαίδευση και κουλτούρα (“Ο Φιλελληνισμός και η Ελληνομάθεια στη Λατινική Αμερική και Άπω Ανατολή” 6). Μάλιστα, το πρώτο Ελληνικό Σωματείο ολόκληρης της Λατινικής Αμερικής ιδρύθηκε στο Buenos Aires το 1914 με το όνομα “Άγιος Δημήτριος” (Τάμης 633). Τα ελληνικά καφενεία γίνονται σημεία συγκέντρωσης ελληνικότητας και οι Έλληνες ιδρύουν εκεί τον “Ελληνικό Σύλλογο”, ενώ οι αποσχισμένοι από το Σύλλογο ιδρύουν αργότερα - αρχικά άτυπα - την “Ελληνική Κοινότητα του Buenos Aires”. Έτσι ακολούθησε η δημιουργία τυπογραφείων και έπειτα η εκτύπωση των πρώτων ελληνικών εφημερίδων (“*Greek Migration and Settlement in South America*” 8).

Το 1928 ιδρύθηκε στην πρωτεύουσα της Αργεντινής ο “Σύνδεσμος Ελλήνων Ερασιτεχνών Καλλιτεχνών” και το “Ελληνικό Μορφωτικό Κέντρο”, ενισχύοντας τις σχέσεις μεταξύ Ελλάδας - Αργεντινής. Η Ελληνική Παροικία χρησιμοποίησε αυτούς τους συλλόγους και μέσω αυτών προέβαλε τις ελληνικές θέσεις ενδυναμώνοντας το φιλελληνισμό (“Ο Φιλελληνισμός και η Ελληνομάθεια στη Λατινική Αμερική και Άπω Ανατολή” 6). Λίγα χρόνια αργότερα, το 1930 άρχισαν να λειτουργούν οι πρώτες ελληνορθόδοξες εκκλησίες και τα κοινοτικά σχολεία και μέχρι το 1939 “το κεντρικό σχολείο της “Ελληνικής Κοινότητας του Buenos Aires” οργανώθηκε ως εξατάξιο δημοτικό” προσφέροντας δωρεάν φοίτηση στους μαθητές (Δαμηλάκου 339-341). Από το 1960 και έπειτα τα καταστατικά των Ελληνικών Συλλόγων άλλαξαν αποκτώντας έναν πιο μορφωτικό και πολιτιστικό χαρακτήρα, ενώ την επόμενη δεκαετία μειώθηκε η κυκλοφορία των εντύπων των συλλόγων και ενισχύθηκε η θέση της Εκκλησίας (“Greek Migration and Settlement in South America” 6)⁸. Στις αρχές της δεκαετίας του 1980, ένα σύνολο ακαδημαϊκών από την Αργεντινή, ίδρυσαν στην πρωτεύουσα τον Ελληνικό Πολιτιστικό Σύλλογο “Καρυάτιδες” (“Asociacion Argentina de Cultura Helenica “Cariatide”), ο οποίος αποτέλεσε σημείο συνάντησης πολλών ανθρώπων που ασχολούνταν με την ελληνική φιλοσοφία, την τέχνη και γενικότερα τον ελληνικό πολιτισμό. Σκοπός του Συλλόγου αυτού, ήταν η διάδοση “της παιδείας, της γνώσης και της ελευθερίας” και σε συνεργασία με την Ελληνική Πρεσβεία στην Αργεντινή, διοργανώνονταν διάφορες πολιτιστικές αλλά και εκπαιδευτικές εκδηλώσεις, καθώς και συνέδρια.

---

⁸ “Η Εκκλησία μπορούσε πλέον να ελέγχει τις παροικίες των Ελλήνων μέσα από την κοινοτική ηγεσία, η οποία, από το 1948 και εξής βρισκόταν στα χέρια της οικονομικά κυρίαρχης και συντηρητικής τάξης. Μερίδα του τύπου (κυρίως η Ελλάς) επιχείρησε μετά το 1961 να προωθήσει νέα παροικιακά στελέχη στην εξουσία των κοινοτήτων για να αποκτήσουν λαϊκή βάση και να απαλλαγούν από τις χορηγίες των ευεργετών, οι οποίοι έμμεσα επέβαλαν την κηδεμονία τους” (“Greek Migration and Settlement in South America” 6).

Στο τέλος του 20ου αιώνα, οι “Καρυάτιδες” πήραν την πρωτοβουλία να εισαγάγουν την ελληνική γλώσσα ως ένα από τα μαθήματα που διδάσκονταν στο Καθολικό Πανεπιστήμιο της πρωτεύουσας. Ο ρόλος του Συλλόγου ήταν ιδιαίτερα σημαντικός στην ενίσχυση του γενικότερου κλίματος φιλελληνισμού που υπήρχε, αφού εκτός από τους ντόπιους διανοούμενους, στις δράσεις παρεβρίσκονταν και συμμετείχαν πολλοί ακόμη Αργεντίνοι (“Ο Φιλελληνισμός και η Ελληνομάθεια στη Λατινική Αμερική και Άπω Ανατολή” 330-331).

[CARIATIDE \(jbrignone.com.ar\)](http://jbrignone.com.ar)

Από το 1999 έως το 2012 στο Σύλλογο δίδασκε ο διεθνούς φήμης χορογράφος Χόρχε Δερμιτζάκης. Ο Αργεντίνος δάσκαλος χορού κρητικής καταγωγής από Έλληνες μετανάστες, γεννημένος το 1933, συμμετείχε ως κλασικός χορευτής σε πολλές ταινίες από το 1956 έως και το 1958. Το 1988 δημιούργησε και διηύθυνε την πρώτη ραδιοφωνική εκπομπή στο Radio Splendid, η οποία είχε μεγάλη επιτυχία και διήρκησε τρία χρόνια, ενώ έπειτα συνεχίστηκε από το Ίδρυμα Μαραγκός - “Fundación Marangós” ([JORGE DERMITZAKIS \(jbrignone.com.ar\)](http://JORGE_DERMITZAKIS(jbrignone.com.ar))). Το 2010 παρουσίασε το εμβληματικό έργο του “Tango - Hasapiko Dance of the Ports” στο Teatro del Globo στο Μπουένος Άιρες. Αυτή η παράσταση παρουσίασε το λιμάνι ως σύμβολο μετανάστευσης και ξεριζωμού και συνδύασε το αργεντίνικο τάνγκο με το ελληνικό χασάπικο ([Tango-Hasapiko, Dance of the Ports \(filmfestival.gr\)](http://Tango-Hasapiko, Dance of the Ports (filmfestival.gr))).

[Tango-Hasapiko. Dance of the Ports \(filmfestival.gr\)](http://filmfestival.gr)

ΝΟΣΤΟΣ
asociación
cultural
helenica

4ος Διεθνής Λογοτεχνικός Διαγωνισμός «200 χρόνια
Λευτεριάς και Ελληνισμού» της Ελληνικής Πολιτιστικής
Οργάνωσης «Νόστος» | Greek News Greek News
(greeknewsonline.com)

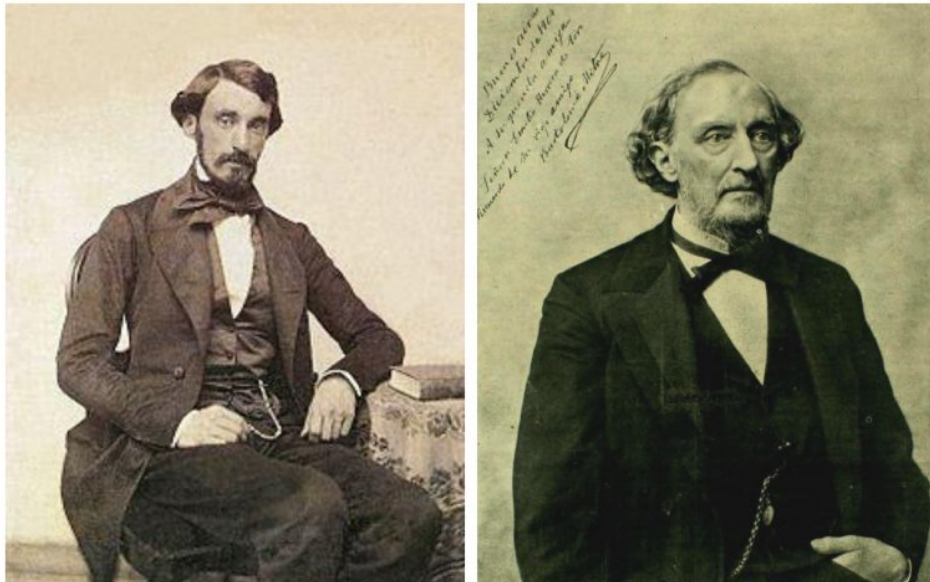
Σημαντικό ρόλο στη διατήρηση του ελληνικού πολιτισμού και γενικότερα της ελληνικής παρουσίας στην Αργεντινή αποτελεί ο Ελληνικός Πολιτιστικός Σύλλογος “Νόστος”, ο οποίος ιδρύθηκε στις 22 Σεπτεμβρίου του 2006. Ο “Νόστος” είναι μια μη κερδοσκοπική οντότητα που σκοπό έχει της διάδοση του ελληνικού πολιτισμού και της γλώσσας τόσο στην Αργεντινή, όσο και στον υπόλοιπο κόσμο, χτίζοντας πολιτιστικές γέφυρες ανταλλαγή μεταξύ της Ελλάδας και άλλων εθνών. Πρόεδρος του Συλλόγου είναι η ελληνικής καταγωγής Χριστίνα Τσαμπίκος. Είναι γιατρός, διδάσκει την ελληνική γλώσσα στο ελληνικό σχολείο Πανελληνίων του Μπουένος Άιρες, είναι συγγραφέας, διευθύντρια ραδιοφωνικής εκπομπής, ανάμεσα σε πολλά ακόμη και το έργο της είναι σπουδαίο για τη διατήρηση της ελληνικής κουλτούρας μέσα από το Σύλλογο ([Οι Έλληνες στην Αργεντινή και στην Λατινική Αμερική \(ispania.gr\)](http://OiEllhnesστηνΑργεντινήκαιστηνΛατινικήΑμερική(ispania.gr))). Η πολιτιστική δραστηριότητα του “Νόστου” αναπτύσσεται σε ακαδημαϊκούς σε αλληλεπίδραση με όλους τους κυβερνητικούς και μη κυβερνητικούς φορείς αφιερωμένους στον πολιτισμό. Αποτελεί το μοναδικό φορέα στην Αργεντινή που συνεργάζεται με τη Σχολή Οικονομικών Επιστημών του Εθνικού Πανεπιστημίου του Μπουένος Άιρες, όπου πραγματοποιούνται μαθήματα και διεθνή συνέδρια, μεταξύ πολλών ακόμα δραστηριοτήτων (“Nostos Asociación Cultural Helénica”).

2. 4. Ουρουγουάη: Τα πρώτα μεταναστευτικά ρεύματα

Τα πρώτα ελληνικά μεταναστευτικά ρεύματα στην Ουρουγουάη εμφανίζονται κατά κύριο λόγο στις αρχές του 20ου αιώνα, πριν το Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο και ακριβώς μετά από αυτόν (“Greek Migration and Settlement in South America” 46). Έως το 1934 εγκαταστάθηκαν 4 χιλιάδες Έλληνες στο Μοντεβιδέο (Τάμης 629). Η πλειοψηφία των Ελλήνων που εγκαταστάθηκαν εκεί ήταν κυρίως από τη Μικρασία και νησιά του Ανατολικού Αιγαίου ή παιδιά που τα παρότρυναν οι δικοί τους να διαφύγουν στην άλλη πλευρά του Ατλαντικού, ώστε να αποφύγουν τη θητεία στον τουρκικό στρατό (“Greek Migration and Settlement in South America” 46).

2. 4. α. Πρώτοι Έλληνες στην Ουρουγουάη

[Μαρία Δημητρίου: Βαρθολομαίος Μίτρε. Ο ελληνικής καταγωγής ιδρυτής της Αργεντινής Δημοκρατίας – Clio Turbata](#)

Η ελληνική παρουσία στην Ουρουγουάη τοποθετείται το 19ο αιώνα. Σύμφωνα με έρευνα του καθηγητή Αναστάσιου Τάμη και όπως αναφέρεται και στο επίσημο

λεύκωμα-αφιέρωμα για τον εορτασμό των 75 χρόνων από την ίδρυση της “Colectividad Helénica en Uruguay”, ο Βαρθολομαίος Δημητρίου, γνωστός ως “Μητρόπουλος” και αργότερα “Mitre” ήταν ο πρώτος Έλληνας που φαίνεται να εγκαθίσταται εκεί⁹. Ο Bartolomé Mitre, όπως τον αποκαλούσαν ήταν Έλληνας Βορειοηπειρώτης με καταγωγή από τη Χειμάρρα και ήταν απευθείας απόγονος του Γιάννη Δημητρίου, μέλους της αποστολής του Cabrera, όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο κεφάλαιο (Τσαρδίκου). Γεννήθηκε στο Μπουένος Άιρες στις 26 Ιουνίου 1821 και αργότερα, το 1846, εξορίστηκε στην Ουρουγουάη, αφού προέβαλε αντίσταση στη δικτατορία του Juan Manuel de Rosas. Αργότερα επέστρεψε και πάλι στην Αργεντινή, όπου κατά τη διάρκεια του εμφυλίου πολέμου (1859-1861) έγινε επικεφαλής του στρατού του Μπουένος Άιρες. Το 1862 εκλέχθηκε πρόεδρος της Αργεντινής και παρέμεινε έως τη λήξη της θητείας του το 1868. Όλα αυτά τα χρόνια ευνόησε τη μετανάστευση και ανέπτυξε την εκπαίδευση και την οικονομία. Επίσης, τέθηκε επικεφαλής των συμμαχικών στρατευμάτων της Αργεντινής, της Βραζιλίας και της Ουρουγουάης στον πόλεμο εναντίον της Παραγουάης. Εκτός από στρατιωτικός και πολιτικός ο Βαρθολομαίος Μίτρε ήταν γνωστός και για το συγγραφικό του έργο, στο οποίο ξεχωρίζει μεταξύ άλλων και η μετάφραση στα ισπανικά της “Θείας Κωμωδίας” του Δάντη ([Μπαρτολομέ Μίτρε - Ο Έλληνας πρόεδρος της Αργεντινής \(olympia.gr\)](#)).

---

⁹ “ ... la historia nos documenta desde los primeros momentos de la conquista en América y desde el Siglo XVII en el Río de la Plata, existiendo versiones que uno de los primeros pobladores de Montevideo es de origen griego, Mitropoulos, cuyo apellido fue transformado a Mitre, que es una de las familias más antiguas de Río de la Plata” (“*Historia de la Colectividad Helénica en el Uruguay*” 2).

Στις αρχές του 19ου αιώνα, ο Αντώνης Βαρκάς από τη Δωδεκάνησο, υποστηρίζει την εκστρατεία Ουρουγουανών με σκοπό την απελευθέρωση από το βραζιλιάνικο ζυγό, ενώ ακόμα περισσότεροι Έλληνες φαίνεται να εμπλέκονται σε τέτοιου είδους εξεγέρσεις, βοηθώντας καθοριστικά στην επίτευξη του στόχου των κατοίκων της περιοχής: την ανεξαρτησία της χώρας τους¹⁰. Στη συνέχεια, κατά το δεύτερο μισό του ίδιου αιώνα εγκαταστάθηκε στην Ουρουγουάη ο γνωστός Παναγής Κουταλιανός, ενώ μέχρι τις αρχές του επόμενου αιώνα εμφανίζονται όλο και περισσότεροι Έλληνες άποικοι, κυρίως από τη Σμύρνη (Τάμης 617). Μέσα σε αυτούς συγκαταλέγεται και ο Κωνσταντίνος Κονιαλίδης, ο οποίος εγκαταστάθηκε στο Montevideo λίγο μετά τη Μικρασιατική Καταστροφή, όπου ίδρυσε “τη μεγαλύτερη προπολεμική επιχείρηση της Ουρουγουάης” και έγινε ένας από τους μεγαλύτερους ευεργέτες της “Colectividad Helénica de Uruguay” και του ελληνισμού της χώρας¹¹. Το ελληνικό μεταναστευτικό ρεύμα προς την Ουρουγουάη αυξήθηκε από τις αρχές του δεύτερου μισού του 20ου αιώνα. Η πλειοψηφία δούλεψε σε απαιτητικές χειρωνακτικές δουλειές, όπως σε σφαγεία και εργοστάσια. Ωστόσο, η μετέπειτα πορεία των Ελλήνων ήταν σίγουρα ανοδική σε πολλά επίπεδα, αφού αναπτύχθηκαν ιδιαίτερα στον τομέα των επιχειρήσεων (Διαμαντοπούλου).

---

¹⁰ Το 1849 ο Γεώργιος Καρδάσης (El Griego) ήταν κυβερνήτης πλοίου σε πολλές μάχες (Τάμης: “Οι Έλληνες της Ουρουγουάης”).

¹¹ “... de su Esmirna natal, signado por los trágicas vivencias familiares que marcaron ese duro año de 1922, partieron los hermanos Konialidis, Nicolás y Constantino, el mayor se instaló en Buenos Aires, Constantino, el menor, se radicó en Montevideo donde con su carácter pujante y emprendedor dio nuevas fuerzas a la Colectividad Helénica de Uruguay que se había fundado en 1916. Ese espíritu emprendedor, unido a sus brillantes dotes empresariales, lo llevaron a fundar en 1936, la Compañía Comercial Greco Uruguaya de larga y fecunda trayectoria en el Uruguay tanto en sus actividades comerciales como de producción, siempre abriendo nuevas sendas que ganaron y siguen generando importantes fuentes de trabajo en Montevideo y en el interior del país” (“Colectividad Helénica” - Constantino Konialidis 1).

2. 4. β. Οι ελληνικές κοινότητες της Ουρουγουάης

Η πρώτη ελληνική κοινότητα της Ουρουγουάης, που συναντάμε στη βιβλιογραφία, είναι η “Ελληνική Κοινότης Ουρουγουάης” (“Colectividad Helénica del Uruguay”), η οποία ιδρύθηκε το 1916 από τους Έλληνες πρωτοπόρους και με πρόεδρο τον Ιωάννη Βαρδαλά με καταγωγή από τη Μικρά Ασία. Στο κέντρο της Κοινότητας λίγα χρόνια αργότερα, το 1930, δημιουργήθηκε και στεγάστηκε το πρώτο ελληνικό σχολείο της χώρας με το όνομα “Grecia”, ενώ την περίοδο του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου, συστάθηκε η “Επιτροπή Ελληνίδων για τα Θύματα του Πολέμου”. Η Επιτροπή αυτή στόχευε στην υποστήριξη και τη βοήθεια των Ελλήνων πληγέντων από τον πόλεμο. Την ίδια εποχή, άρχισαν να ιδρύονται όλο και περισσότεροι σύλλογοι και επιτροπές, που τις διέκρινε η διαφορετική ιδεολογία και ο εφήμερος χαρακτήρας τους. Μερικές από αυτές ήταν η “Επιτροπή υπέρ του Ελληνικού Στρατού”, η “Επιτροπή Βοηθείας στην Ελλάδα” και ο “Σύλλογος Δεινοπαθόντων Ελλήνων”. Μετά τον Πόλεμο, ο Αριστοτέλης Ωνάσης και ο Κωνσταντίνος Κονιαλίδης, οι μεγάλοι ευεργέτες του ελληνισμού της Λατινικής Αμερικής, βοήθησαν στην ανέγερση μεγάλου ελληνικού κοινοτικού συγκροτήματος μαζί με τον Ιερό Ναό του Αγίου Νικολάου το 1952. Μια δεκαετία περίπου αργότερα δημιουργήθηκε η “Φιλόπτωχος Αδελφότητα” με σκοπό την υποστήριξη και μέριμνα των ηλικιωμένων που αποτελούσαν την πλειοψηφία των Ελλήνων κατοίκων της χώρας, εξαιτίας της μείωσης των μεταναστευτικών ρευμάτων από την Ελλάδα. (Τάμης 633-639).

Τις τελευταίες δεκαετίες του 20ου αιώνα, η ίδρυση εφοπλιστικών εταιρειών ενίσχυσε σημαντικά σε οικονομικό και κοινωνικό επίπεδο την ελληνική ομογένεια. Όλο και περισσότεροι Έλληνες κατέφθαναν στο Montevideo με σκοπό να δουλέψουν στις μεγάλες εταιρίες. Μία από αυτές ήταν αυτή του Παναγιώτη Τσάκου, ενός από τους μεγαλύτερους

ευεργέτες της ελληνικής κοινότητας της χώρας, με έντονη παρουσία της οικογένειάς του μέχρι και σήμερα, μαζί με αυτή του Κ. Κονιαλίδη (Τάμης 641).

2. 4. γ. Ο Καπετάν-Παναγιώτης Τσάκος - Το Ίδρυμα Τσάκος

1. [Η Χίος κρατάει τη ναυτοσύνη ζωντανή με το νέο ιδιωτικό ναυτικό λύκειο | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ \(kathimerini.gr\)](#)
2. [Inicio - Maria Tsakos \(fundacionmariatsakos.org\)](#)

Ο Παναγιώτης Τσάκος (1936-) καταγόταν από ναυτική οικογένεια στα Καρδάμυλα της Χίου. Με έντονη δραστηριότητα στο χώρο της ναυτιλίας μέχρι το 1970 κατάφερε να εξελιχθεί σημαντικά στο χώρο της επιχειρηματικότητας (“Οι Έλληνες και η θάλασσα”, Παναγιώτης Τσάκος). Την ίδια δεκαετία γεννήθηκε η ιδέα της δημιουργίας του Ιδρύματος, όταν επισκέφθηκε το Montevideo για επαγγελματικούς λόγους. Εκεί συνάντησε μια κοινωνία που αγαπούσε πολύ την Ελλάδα, με την έννοια του φιλελληνισμού να δεσπόζει σε όλη τη χώρα και κάθε κάτοικο να είναι πρόθυμος να αγκαλιάσει το ελληνικό στοιχείο. Η έντονη παρουσία της παράδοσης και του πολιτισμού της Ελλάδας κέντρισε το ενδιαφέρον του Καπετάν-Τσάκου. Έτσι, λίγα χρόνια αργότερα, το 1978 συστάθηκε το “Ίδρυμα Τσάκος”

(“*Fundación María Tsakos*”). Η συμβολή του στην ανάπτυξη της ελληνικής κοινότητας σε οικονομικό αλλά και πολιτιστικό επίπεδο ήταν σπουδαία. (Τάμης 661).

Το Ίδρυμα προσέφερε και συνεχίζει να προσφέρει μαθήματα ελληνικών χορών, μουσικής, γλώσσας, ιστορίας και τέχνης, ανάμεσα σε πολλά ακόμα, δωρεάν σε όποιον το επιθυμεί, ενώ παράλληλα η βιβλιοθήκη που διαθέτει είναι επίσης ανοιχτή για όλους. Οι εκδηλώσεις πολιτιστικού περιεχομένου κυρίως, ενίσχυσε ακόμα περισσότερο τις σχέσεις Ελλάδας-Ουρουγουάης. Το ίδιο και η σύσταση του πρώτου Ελληνο-Ουρουγουανού Εμπορικού Επιμελητηρίου το 1994 και τις 60 ελληνικές εμπορικές επιχειρήσεις που έγιναν μέλη του (“*Fundación María Tsakos*”)¹². Ο Παναγιώτης Τσάκος, λίγα χρόνια αργότερα, άλλαξε το όνομα του Ιδρύματος δίνοντας το όνομα της μητέρας του Μαρία, στη μνήμη της.

Οι δράσεις του, συνεχίζονται μέχρι και σήμερα, με τεράστια επιτυχία, ενώ ξεχωρίζει το έργο της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας, που προωθεί στοιχεία τόσο του αρχαίου όσο και του σύγχρονου ελληνικού πολιτισμού, ενώ παράλληλα υποστηρίζει έναν μεγάλο αριθμό φοιτητών για μεταπτυχιακές σπουδές στα Ελληνικά Πανεπιστήμια. Το γεγονός αυτό συνέβαλε στην εδραίωση της εκτίμησης της πολιτικής και πνευματικής ηγεσίας της Ουρουγουάης, μαζί με τον θαυμασμό των Ουρουγουανών για την Ελλάδα και ταυτόχρονα ενίσχυσε τους πολιτιστικούς δεσμούς μεταξύ της Ελλάδας και των Ισπανόφωνων λαών της Λατινικής Αμερικής (“*Fundacion Maria Tsakos, Uruguay*”).

---

¹² “Ο χαμηλός δείκτης του εμπορίου με την Ελλάδα και οι περιορισμοί που ασκούσε η Ευρωπαϊκή Ένωση δε συνέβαλαν στη διάρκεια της συλλογικής αυτής προσπάθειας του Ελληνισμού της Ουρουγουάης. Το 2001, με πρωτοβουλία του Νικολάου Κονιαλίδη, επαναλειτούργησε το επιμελητήριο ως “Ελληνικό Εμπορικό Επιμελητήριο της Ουρουγουάης”. Το 2003 πρόεδρος του επιμελητηρίου ανέλαβε ο Αλέξανδρος Πανταζόγλου και για πρώτη φορά αντιπροσωπεύθηκε ο εμπορικός κόσμος της Ουρουγουάης στη Διεθνή Έκθεση Θεσσαλονίκης” (Τάμης 663).

Το Ίδρυμα έχει αναγνωριστεί επίσημα από το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού της Ουρουγουάης και από το 1992, μετά την υπογραφή συμφωνίας, μαθήματα Νεοελληνικής γλώσσας διδάσκονται στη σχολή Ανθρωπιστικών Σπουδών, στο “Πανεπιστήμιο της Δημοκρατίας” της Ουρουγουάης, με τη συνεργασία των εκπαιδευτικών του Ιδρύματος και το 1999 αναγνωρίστηκε από το Ελληνικό Υπουργείο Παιδείας ως το επίσημο Εξεταστικό Κέντρο Πιστοποίησης Ελληνικής Γλώσσας για μαθητές από την Ουρουγουάη καθώς και από άλλες χώρες της Λατινικής Αμερικής. Η παρουσία ενός τέτοιου φορέα σε συνεργασία με την Ελληνική Ορθόδοξη Εκκλησία της Νότιας Αμερικής, το Συμβούλιο των Ελλήνων στο Εξωτερικό, και άλλους φορείς της Διασποράς είναι πολύ ισχυρή στη ζωή της ελληνικής διασποράς και διαδραματίζει ζωτικό ρόλο στην επίλυση προβλημάτων της κοινότητας (“Fundacion Maria Tsakos, Uruguay”).

2. 4. δ. Αποδοχή των Ελλήνων στην Ουρουγουάη - Φιλελληνισμός : γλώσσα, εκπαίδευση, καλλιτεχνική δραστηριότητα, καθημερινότητα

- Η γλώσσα

Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενη ενότητα, η ελληνική παρουσία έγινε γρήγορα και εύκολα αποδεκτή με έντονα καλλιεργημένο το αίσθημα του φιλελληνισμού, αφού η ελίτ της χώρας έδειχνε εξαιρετικό θαυμασμό στον αρχαιοελληνικό πολιτισμό. Γι’ αυτό δε φαίνεται παράξενο το γεγονός ότι σε μια χώρα 3,5 εκατομμυρίων κατοίκων, πάνω από 6 χιλιάδες γνωρίζουν ελληνικά, ενώ μάλιστα, πολλοί είναι αυτοί που γνωρίζουν και αρχαία ελληνικά (“Λάτρης του ελληνισμού η Ουρουγουάη”).

Βασική αιτία αυτού του φαινομένου είναι η πολιτική της Ουρουγουανής Κυβέρνησης. Το 1968 η διδασκαλία της ελληνικής και κλασικής ιστορίας έγινε υποχρεωτική στη

δευτεροβάθμια εκπαίδευση, με αποτέλεσμα όλο και περισσότεροι να μελετούν και να γνωρίζουν τον ελληνικό πολιτισμό. Πολλοί Ουρουγουανοί συνέχισαν τις σπουδές τους στην Ελλάδα και μετέπειτα δίδαξαν σε εκπαιδευτικά ιδρύματα της χώρας, καθώς επίσης και στο “Ίδρυμα Τσάκος” (“Greek Migration and Settlement in South America” 51-53).

- Η εκπαίδευση

Όσον αφορά τον εκπαιδευτικό τομέα, ενισχύθηκαν τα προγράμματα ανταλλαγής σπουδαστών ανάμεσα σε Ελλάδα και Ουρουγουάη. Μάλιστα, το 1993 το “Πρώτο Δημοτικό Σχολείο Πειραιά” ονομάστηκε “Ουρουγουάη”. Πολλοί Ουρουγουανοί που σπούδαζαν ελληνικά επισκέφθηκαν το Πανεπιστήμιο Αθηνών, όπου και χορήγησαν σειρά λατινοαμερικανικών λογοτεχνικών βιβλίων, ενώ είναι επίσης σημαντικό να αναφερθεί ότι πολλοί λογοτέχνες της Ουρουγουάης επηρεάστηκαν από την έντονη παρουσία της ελληνικής ταυτότητας στη χώρα τους. Πολλοί εφοπλιστές, ανάμεσά τους και η Λουίζα Τζωρτζόγλου η οποία ίδρυσε το “Λύκειο Ελληνίδων του Montevideo” το 1993, με τις ευεργεσίες τους ενίσχυσαν τη φιλελληνικότητα μέσω της ενίσχυσης της ελληνικής παιδείας και πολιτισμού στην Ουρουγουάη (“Greek Migration and Settlement in South America” 51-53).

- Η καλλιτεχνική δραστηριότητα

Ήδη από τα μέσα του 20ου αιώνα πολλοί Έλληνες της Ουρουγουάης διακρίθηκαν στον καλλιτεχνικό τομέα. Σημαντικό παράδειγμα ο Νικόλαος Αγάπιος, ο οποίος και σύστησε ορχήστρα tango κάνοντας παραστάσεις σε όλη τη Λατινική Αμερική. Αργότερα πολλοί ακόμα διέπρεψαν σε διαφορετικούς τομείς της τέχνης, όπως ο Γεώργιος Σπαθάκης ως ραδιοφωνικός παραγωγός, μουσικός και παρουσιαστής, η διεθνούς φήμης Graciela Παρασκευαΐδου ως μουσικοσυνθέτης κλασικής μουσικής, η σοπράνο Graciela Ζωγράφου

(1948-) με παρουσία στην Εθνική Όπερα της Ουρουγουάης και στη Δημοτική Λυρική Σκηνή, ανάμεσα σε πολλούς ακόμη (“Greek Migration and Settlement in South America” 51-53).

Οι μουσικές παραστάσεις και κάθε είδους πολιτιστικές εκδηλώσεις, όπως και η οργάνωση “Εβδομάδας Ελληνικού Κινηματογράφου” ενίσχυσαν και εδραίωσαν την ελληνική κουλτούρα και τον πολιτισμό (Τάμης 699).

[El Teatro Solís de Montevideo reinicia sus actividades tras el cierre por la pandemia con una ópera - Opera World](#)

- Η ελληνική παρουσία στην καθημερινότητα

Εξαιτίας της λατρείας του ελληνικού πολιτισμού, ιδιαίτερα του αρχαίου, η έννοια του φιλελληνισμού συναντάται στην καθημερινότητα των κατοίκων της Ουρουγουάης. Πολλές τοποθεσίες, όπως δρόμοι και πλατείες φέρουν ελληνικά ονόματα (“Λάτρης του ελληνισμού η Ουρουγουάη”). Αγάλματα σημαντικών προσωπικοτήτων της Αρχαίας Ελλάδας όπως του Σωκράτη και του Ομήρου βρίσκονται σε όλη την πρωτεύουσα της Ουρουγουάης (Διαμαντοπούλου)¹³.

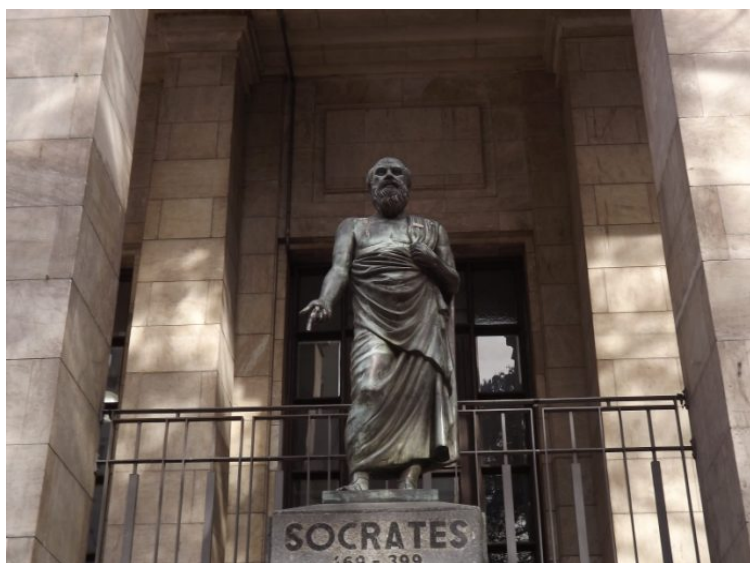
---

¹³ “Στις 10 Νοεμβρίου 1995, έγιναν τα αποκαλυπτήρια του ανδριάντα του Σωκράτη δίπλα στην πύλη της Εθνικής Βιβλιοθήκης του Montevideo, παρουσία αντιπροσώπων της Βουλής των Ελλήνων και των αρχών της Ουρουγουάης.” (Τάμης 699).

Έτσι, ο ελληνισμος διακρίνεται σε διαφορετικές μορφές στην καθημερινότητα της χώρας αυτής, θυμίζοντας την ελληνική παρουσία μέσα στο χρόνο. Σημαντικά σημεία της πόλης έχουν ελληνικές αναφορές και διακρίνονται μέσω της τέχνης και όχι μόνο. Η σύνδεση των δύο χωρών, Ουρουγουάης-Ελλάδας, είναι εμφανής και καταγεγραμμένη σε πολλές περιοχές της χώρας και με διαφορετικούς τρόπους.

[A Greek Geologist in Antartica \(ellines.com\)](http://ellines.com)

ΔΕΥΤΕΡΟ ΜΕΡΟΣ

3. 1. Δείγμα

Στην έρευνα αυτή χρησιμοποιήθηκε η μέθοδος της συνέντευξης καθώς θεωρήθηκε ο πιο ενδεδειγμένος τρόπος, ώστε να προσεγγιστεί το θέμα της δημιουργίας των ελληνικών κοινοτήτων στην περιοχή του Río de la Plata. Καθώς, όμως, υπάρχει η ανάγκη συγκεκριμένου στόχου για να απαντηθούν τα ερευνητικά ζητήματα, δημιουργήθηκαν συγκεκριμένα ερωτήματα, ώστε η συνέντευξη να μην είναι ελεύθερη, αλλά να μπορεί να χρησιμοποιηθεί για τις απαντήσεις των ερευνητικών ζητημάτων που τίθενται παρακάτω. Το δείγμα αποτελείται από τέσσερις γυναίκες και έναν άνδρα, με τους οποίους επικοινωνήσα προσωπικά μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης και βιντεοκλήσεων. Ο τρόπος αυτός επικοινωνίας ήταν περιοριστικός εξαιτίας της πανδημίας, γεγονός που δεν επέτρεψε τη διαζώσης επαφή που είχε αρχικά σχεδιαστεί. Η πανδημία εμπόδισε, επίσης, την επαφή με συλλόγους και προγραμματισμένες συνεντεύξεις, όπως με το Ίδρυμα Τσάκος στη Χίο. Ωστόσο, το δείγμα αυτό θεωρείται σημαντικό για την ποιοτική έρευνα που πραγματοποιήθηκε, αφού οι άνθρωποι που ερωτήθηκαν είναι απολύτως κατάλληλοι για να απαντήσουν τα ερωτήματα που θέσαμε.

3. 2. Ερευνητικά ζητήματα

Ενώ η αρχική σκέψη ήταν να μελετηθούν τα μεταναστευτικά και πολιτιστικά κριτήρια, μέσα από τη συζήτηση με τα δείγματα φάνηκε ότι οι άνθρωποι αυτοί ήθελαν πολύ να μιλήσουν για τους λόγους που πήγαν εκεί. Επομένως τα ερευνητικά ζητήματα που τέθηκαν τελικά, όπως αναφέρθηκαν και στην Εισαγωγή είναι τα ακόλουθα:

- Το πρώτο ζήτημα που διερευνάται είναι οι αιτίες του μεταναστευτικού ρεύματος από την Ελλάδα στις χώρες του Río de la Plata τη χρονική περίοδο που έχει ορισθεί.
- Το δεύτερο αφορά στην αποδοχή των Ελλήνων στις χώρες υποδοχής. Δηλαδή, πώς υποδέχτηκαν οι μόνιμοι κάτοικοι των περιοχών αυτών τους Έλληνες και όλες τις συνθήκες και τυχόν δυσκολίες που συνάντησαν οι δεύτεροι, κατά τα πρώτα χρόνια της εγκατάστασής τους εκεί.
- Τρίτο ζήτημα αποτελεί η διατήρηση του ελληνικού πολιτισμού καθώς η διατήρηση της γλώσσας.

3. 3. Συνέντευξη - ερωτήματα και απαντήσεις

- Εθνικότητα δείγματος

Η εθνικότητα των τεσσάρων από τους πέντε που ερωτήθηκαν είναι ελληνική, ενώ έχει χρησιμοποιηθεί στην έρευνα και μία γυναίκα ουρουγουανής καταγωγής η οποία είναι έντονα εμπλεκόμενη στην ελληνική κοινότητα της Ουρουγουάης, γι' αυτό και η μαρτυρία της κρίνεται ιδιαίτερα σημαντική για τη διερεύνηση των στόχων.

- Ηλικία

Οι ηλικίες είναι από 70 έως 95 και ενός 35 ετών, ο οποίος μεταφέρει το κλίμα της ελληνικής κοινότητας μέσα από προσωπικά του βιώματα και μαρτυρίες.

1. **¿De qué parte de Grecia salió usted? - Από ποιά μέρος της Ελλάδας φύγατε;**

Οι δύο έφυγαν από περιοχή της Αρκαδίας, μία από τα Ιωάννινα και ένας από την Αθήνα.

2. **¿Por qué? - γιατί;**

Οι δύο γυναίκες έφυγαν για να παντρευτούν, όπως συνηθιζόταν εκείνη την εποχή και η τρίτη γυναίκα παντρεύτηκε Ουρουγουανό και μετοίκησε στη χώρα καταγωγής του συζύγου της. Ο τέταρτος, μετανάστευσε για οικονομικούς λόγους, καθώς αναζητούσε εργασία.

3. **¿Por qué usted ha elegido América? - Γιατί επιλέξατε τη Λατινική Αμερική;**

Η μια γυναίκα για να παντρευτεί με προξενιό έναν άνδρα από το χωριό της που ήδη βρισκόταν εκεί, η δεύτερη για να συναντήσει τον αδερφό της που ζούσε ήδη εκεί, ο τρίτος λόγω της εργασίας του και η τελευταία γιατί εκεί ήταν η οικογένεια του συζύγου της και δεν είχε άλλη επιλογή.

4. **¿En qué parte de América Latina? - Σε ποιά μέρος της Λατινικής Αμερικής;**

Δύο γυναίκες και ένας άνδρας στην Αργεντινή και μία στην Ουρουγουάη.

5. **¿Había ya una comunidad griega allí? - Υπήρχε ήδη εκεί ελληνική κοινότητα;**

Όλοι απάντησαν καταφατικά.

6. **¿A qué edad se fue? - Σε ποιά ηλικία φύγατε;**

Οι ηλικίες που βρίσκονταν κατά την αποχώρησή τους από την Ελλάδα ήταν από 20 έως 36 ετών (20, 23, 36, 33).

7. ¿Qué trabajo hizo allí? Siguió haciendo el mismo trabajo que en Grecia (si tuviera alguno)? - Τί δουλειά κάνατε εκεί; συνεχίσατε να κάνετε την ίδια δουλειά που κάνατε και στην Ελλάδα (αν είχατε);

Η μία δούλεψε σε δημόσια υπηρεσία, άλλη οικιακά, άλλη σε μουσείο και σε εκπαιδευτικά ιδρύματα ως καθηγήτρια ελληνικών, άλλος ερευνητής σε Πανεπιστήμιο και τέλος, το δείγμα που κατάγεται από την Ουρουγουάη, ως καθηγήτρια ελληνικών χωρών και Ελληνικής Μυθολογίας και Τέχνης.

8. ¿Se conservaron las costumbres y tradiciones griegas? - Διατηρήθηκαν τα ελληνικά ήθη και έθιμα;

Όλα τα δείγματα απάντησαν καταφατικά. Ωστόσο, αυτά της μεγαλύτερης ηλικίας απαντούν με μεγαλύτερη θέρμη από τα νεότερα.

9. ¿Se ha conservado el idioma griego? - Διατηρήθηκε η ελληνική γλώσσα;

Οι Έλληνες που μετοίκησαν στην Αργεντινοί απάντησαν όλοι απόλυτα καταφατικά. Οι υπόλοιποι της Ουρουγουάης απάντησαν καταφατικά αλλά με κάποιες δυσκολίες.

10. ¿Hubo dificultades para integrarse en la comunidad griega? - Υπήρξαν δυσκολίες ένταξης στην ελληνική κοινότητα;

Όλοι απάντησαν αρνητικά. Το αντίθετο μάλιστα, ο ένας βοηθούσε τον άλλον.

11. ¿Se crearon escuelas griegas? - Δημιουργήθηκαν ελληνικά σχολεία;

Όλοι απάντησαν καταφατικά.

12. ¿Hubo aceptación pública? - Υπήρξε αποδοχή του κόσμου;

Όλοι απάντησαν καταφατικά.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ - ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Σύμφωνα με τα ερευνητικά ζητήματα που έχουν τεθεί, φαίνεται ότι τα συμπεράσματα που προκύπτουν από την ποιοτική έρευνα συμφωνούν με αυτά της βιβλιογραφικής, η οποία χρησιμοποιήθηκε στο πρώτο μέρος.

- Σύμφωνα με το πρώτο ζήτημα, οι αιτίες του μεταναστευτικού ρεύματος ήταν κυρίως οικονομικές, όπως ακριβώς καταγράφηκε στο θεωρητικό μέρος της έρευνας, σύμφωνα με τη βιβλιογραφία και την κοινωνικοοικονομική κατάσταση της περιόδου που μελετάται.
- Το ερώτημα σχετικά με την αποδοχή των Ελλήνων στο δεύτερο ζήτημα, φαίνεται ότι απαντάται θετικά, καθώς η ένταξη και η μετέπειτα δημιουργία ελληνικών κοινοτήτων, έγινε ομαλά και από τους μόνιμους κατοίκους και των δύο χωρών, Αργεντινή και Ουρουγουάη.
- Όσον αφορά το τρίτο ζήτημα, τα πολιτιστικά στοιχεία που μετέφεραν οι Έλληνες στις χώρες υποδοχής, όχι μόνο δε χάθηκαν, αλλά ενισχύθηκαν και αγκαλιάστηκαν, καθώς σημειώθηκε αναφορά σε ελληνικούς συλλόγους, οργανισμούς και οργανώσεις με ιδιαίτερα στοχευμένο ρόλο στην ενίσχυση του ελληνικού πολιτισμού καθώς και με σπουδαίο έργο στη γενικότερη οικονομική ανάπτυξη της τοπικής κοινωνίας. Η ελληνική γλώσσα, επίσης, ενισχύθηκε, όσο αυτό θα μπορούσε να είναι δυνατό, με σχολεία και άλλα εκπαιδευτικά ιδρύματα, που δημιούργησαν οι Έλληνες της Διασποράς μόνοι τους ή και σε συνεργασία με ανθρώπους των χωρών υποδοχής σε ατομικό ή θεσμικό-συλλογικό επίπεδο.

Συμπερασματικά, συγκρίνοντας τις απαντήσεις των ερωτηθέντων με το σύνολο των πληροφοριών που έχουν συλλεχθεί, διακρίνονται πολλές ομοιότητες. Φαίνεται, λοιπόν, ότι δικαιολογείται η ανάπτυξη του ελληνισμού στις χώρες του Río de la Plata, αφού ο

φιλελληνισμός αποτελούσε σημαντικό στοιχείο της τοπικής κοινωνίας. Με βάση τη βιβλιογραφική έρευνα, καθώς και τις μαρτυρίες των ανθρώπων που έζησαν ή ζουν ακόμα στις χώρες αυτές της Λατινικής Αμερικής, είναι βέβαιο ότι ο ελληνικός πολιτισμός όχι απλώς διατηρήθηκε, αλλά εξελίχθηκε, αφού αγκαλιάστηκε αμέσως από τους ντόπιους. Πράγματι, τα πολιτιστικά στοιχεία που αναπτύχθηκαν, υπήρξαν καθοριστικά στη διαμόρφωση της ελληνικής παρουσίας στην Ουρουγουάη και την Αργεντινή από τις πρώτες κιόλας περιόδους των μεταναστευτικών κυμάτων από τον ελλαδικό χώρο, μέχρι και με το αποκορύφωμά τους στο πρώτο μισό του 20ου αιώνα (“Το μεταναστευτικό και προσφυγικό φαινόμενο στην Ελλάδα”). Είναι άξιο να σημειωθεί ότι σε κάθε εποχή, οι άποικοι στο Νέο Κόσμο έπαιρναν μαζί τους της ευρωπαϊκή κληρονομιά, την οποία φυλούσαν πάντα στη νέα τους πατρίδα, αφού αποτελούσε το δεσμό που τους συνέδεε με τον τόπο τους (“Ιστορία του Πολιτισμού” 1308).

Από την άλλη, οι λόγοι μετανάστευσης, σύμφωνα με τον Α. Παραδεισιάνο, πάντα διακρίνονται σε διαφορετικές κατηγορίες: στους φυσικούς παράγοντες, για παράδειγμα στη μεταβολή του φυσικού περιβάλλοντος, στους οικονομικούς, στους πολιτικούς, στους κοινωνικούς και στους ψυχολογικούς, όπως για παράδειγμα με το να ακολουθήσουν κάποιον αγαπημένο ή γνωστό τους που έχει προηγηθεί στη χώρα υποδοχής.

Στη συγκεκριμένη ποιοτική έρευνα, φαίνεται ότι τα κριτήρια είναι κυρίως ψυχολογικά και οικονομικά. Επομένως, μια υπερπόντια μετανάστευση, ίσως φάνταζε σωτήρια, λαμβάνοντας υπόψη, βέβαια, και το ιστορικό πλαίσιο, με τη ραγδαία εξέλιξη των πολιτικών γεγονότων, τα οποία επηρέασαν σε βάθος ολόκληρη την κοινωνία. Οι συνεχείς πόλεμοι και συγκρούσεις, η οικονομική αστάθεια, η αβεβαιότητα και η ανάγκη αναζήτησης για ένα καλύτερο μέλλον ήταν μερικά από τα στοιχεία που έκαναν τους Έλληνες να μεταναστεύσουν, είτε από ανάγκη είτε από προσωπική επιλογή.

Στην απέναντι πλευρά του Ατλαντικού, ο δραστήριος, εφευρετικός και δυναμικός χαρακτήρας της Αμερικής, αλλά και η προθυμία της να χαρίσει την εμπιστοσύνη της μέσα στις συνθήκες της νέας ζωής, την έκανε σίγουρα να ξεχωρίζει. Άλλωστε, όπως είχαν διαπιστώσει και οι Αρχαίοι Έλληνες, τέτοιου είδους συνθήκες δημιουργούν διαφορές ανάμεσα στα παλιά μητροπολιτικά κέντρα με το στατικό τους χαρακτήρα και στις καινούριες υπερπόντιες κοινότητες, πειραματικές στη φύση τους και γρήγορες στην εξέλιξή τους (“Ιστορία του Πολιτισμού” 1308). Έτσι, εύλογα οι Έλληνες, όπως και πολλοί άλλοι Ευρωπαίοι, την επέλεξαν ως τόπο μετακίνησης.

Τα μεταναστευτικά κριτήρια, όπως αυτά υποστηρίχθηκαν στις απαντήσεις των συνεντεύξεων, αφορούν σημαντικά στοιχεία πολιτισμού, τα οποία αποτελούν πρόκληση για να μελετηθούν περαιτέρω, μέσα από μεταγενέστερες επιστημονικές έρευνες.

[Diaspora in Argentina Marks Greek Independence with Majestic Video \(greekreporter.com\)](http://greekreporter.com)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Γούναρη, Άρτεμις. “Προσφυγικό και Μεταναστευτικό ζήτημα”. *Πανεπιστήμιο Μακεδονίας-Τμήμα Οικονομικών Επιστημών*. 2020. www.dspace.lib.uom.gr
- Δαμηλάκου Μ. “Έλληνες μετανάστες στην Αργεντινή (1900-1970). Διαδικασίες συγκρότησης και μετασχηματισμοί μια μεταναστευτικής κοινότητας”. *Ιστορικό Αρχείο - Πολιτιστική Συμβολή Εμπορικής Τράπεζας της Ελλάδος*. Αθήνα. 2004.
- Διαμαντοπούλου, Μαρία. “Οι Έλληνες της Ουρουγουάης”. Πανελλήνιος Σύλλογος Καθηγητών Ισπανικής Γλώσσας Πανεπιστημιακής Εκπαίδευσης. 29 Σεπτ., 2010. www.paspif.gr
- . “Ιταλοί μετανάστες (19ος αιώνας), οι αναμνήσεις μια εποχής γραμμένες σε τάνγκο”. www.diamantopoulou.eu
- Διαμαντώνη, Ηλιάς. “Μοντέλα οικονομικής πολιτικής μετά την κρίση του 1929 και στη διάρκεια της μεταπολεμικής ανασυγκρότησης στη Δυτική Ευρώπη”. *Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο - Ευρωπαϊκός Πολιτισμός*. Αθήνα, 2016.
- Διολή, Θεανώ. “Η πορεία της ευρωπαϊκής ενοποίησης”. *Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο*, 2017. www.academia.edu
- Δρόσος, Δημήτριος. “Από τον 19ο αιώνα μέχρι και τις αρχές του 21ου αιώνα”. *Στοιχεία Σύγχρονου Ισπανικού Πολιτισμού*. Σημειώσεις Παραδόσεων. Αθήνα, 2010.
- Field Jr., Thomas. “US and the Cold War in Latin America”. *Oxford Research Encyclopedias*. Latin American History, June 25th 2019. www.oxfordre.com/latinamericanhistory
- Fitoussi, J. P. and E. S. Phelps. “Causes of the 1980s Slump in Europe”. *Brookings Papers on Economic Activity*, 2: 1986, (pg.487-520). www.brookings.edu
- Gerstner, Laura Oliva. “El alojamiento de inmigrantes en el Río de la Plata, siglos XIX y XX:

- planificación estatal y redes sociales”. *Revista Bibliográfica de Geografía y Ciencias Sociales*. Vol. XIII, nº 779, Universidad de Barcelona, 25 de marzo de 2008. www.ub.edu
- Kaya, Bülent. “The changing face of Europe-population flows in the 20th century”. *Council of Europe Publishing - Editions du Conseil de l’Europe*. February 2002. 6854-Europe-Evolution_GB (coe.int)
- Kimberly, Amadeo. “Bretton Woods System and 1944 Agreement. How Bretton Woods Introduced a New World Order”. *Economic Theory. The Balance*. Sept. 3rd, 2020. www.thebalance.com
- Klein, Herbert. “The Social and Economic Integration of Portuguese Immigrants in Brazil in the Late Nineteenth and Twentieth Centuries”. *Cambridge University Press*. Feb. 5th, 2009. www.cambridge.org
- Mallinson, William. “Κύπρος: Ιστορική Ανασκόπηση”. 2008. www.mfa.gov.cy
- Murphy, Alexander. “The Emerging Europe of the 1990s”. *Geographical Review*, vol. 81, no. 1, American Geographical Society, Wiley. January 1991. www.jstor.org
- Μουσιδης, Α. και Σ. Σακελλαρόπουλος. “Η Ελλάδα στον 19ο και 20ό αιώνα. Εισαγωγή στην Ελληνική Κοινωνία”. *Επιστημονικές Εκδόσεις*, 2010. www.student.cc.uoc.gr
- Παγκράτης, Γεράσιμος. “Ιστορία της Ιταλίας. Από τη Συνθήκη του Λόντι στην ενοποίηση (1454-1870)”. *Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα*. 2015. www.kalipos.gr
- Παπαδόπουλος, Γιάννης. “Η μετανάστευση από την Οθωμανική Αυτοκρατορία στην Αμερική (19ος αιώνας-1923): οι ελληνικές κοινότητες της Αμερικής και η αλυτρωτική πολιτική της Ελλάδας. Διδακτορική Διατριβή. Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών-Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας.

Αθήνα, 2008. www.thesis.ekt.gr

Παπακωνσταντίνου, Αφροδίτη. “Το σταφιδικό ζήτημα και οι επιπτώσεις του στην ελληνική οικονομία (1871-1935)”. www.amitos.library.uop.gr

Παραδεισάνος, Αδάμ. “Το φαινόμενο της μετανάστευσης”. *Υπουργείο προστασίας του πολίτη.*

Ελληνική Αστυνομία. www.astynomia.gr

Σπυρόπουλος, Παναγιώτης. “Ο Ελληνοτουρκικός Πόλεμος του 1897”. *Διεύθυνση Ιστορίας Στρατού.* www.army.gr

Συρίγος, Άγγελος. “Μικρασιατική καταστροφή: “γενοκτονία” ή “μοιραία συνέπεια” ενός πολέμου;”. 25 Απρ. 2016. www.clioturbata.com

Τάμης, Αναστάσιος. “Greek Migration and Settlement in South America”. *Arts Book*

Chapters. Australia, 2009. www.researchonline.nd.edu.au

---. “Οι Έλληνες της Λατινικής Αμερικής”. *Ελληνικά Γράμματα.* Αθήνα. 2006.

---. “Ο Φιλελληνισμός και η Ελληνομάθεια στη Λατινική Αμερική και Άπω Ανατολή”.

www.academy.edu.gr

Τσάκος, Παναγιώτης. “Το Ελληνικό Πνεύμα”. *Fundación María Tsakos.*

www.fundacionmariatsakos.org

Τσαρδίκος, Χριστίνα. “Οι Έλληνες στην Αργεντινή και στη Λατινική Αμερική”. 5

Οκτωβρίου 2010. [Οι Έλληνες στην Αργεντινή και στην Λατινική](#)

[Αμερική \(ispania.gr\)](#)

Χαρλαύτη, Τζελίνα. “Το “κατηγορώ” του Αριστοτέλη Ωνάση προς τους εφοπλιστές και την ελληνική κυβέρνηση το 1947”. *Ιόνιος Λόγος,* 2013.

“1ο Διεθνές Συμπόσιο Δελφών: Φύση και Ηθική: Διάλογος για την Επιβίωση”, 12-18

Ιουλίου, 2009, Δελφοί. 5ο Θερινό Σχολείο.

www.benl.primedu.uoa.gr/conference/school_delphi

“Β΄ Παγκόσμιος Πόλεμος”. *Σαν Σήμερα*. www.sansimera.gr

“Emigration”. Portugal Table of Contents. *U. S. Library of Congress*.

www.countrystudies.us/portugal

“Ευρώπη: Παγκόσμια Δύναμη”. *Σπίτι της Ευρωπαϊκής Ιστορίας*. Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο,

2016. www.historia-europa.ep.eu

“Fundacion Maria Tsakos, Uruguay”. Tsakos Group. www.tsakoshellas.gr

“Guía Cultural, Comercial y Social de los Residentes Griegos en la República O. de Uruguay.

Μορφωτικός, Εμπορικός και Κοινωνικός Οδηγός των Ελλήνων της

Ουρουγουάης”. *Colectividad Helénica - 75o Aniversario*. 1991.

“Η «ανθηρή δεκαετία του ‘60» - μια περίοδος οικονομικής ανάπτυξης”. Επίσημος Ιστότοπος

της Ευρωπαϊκής Ένωσης. www.europa.eu

“Η Ιστορία της Ευρωπαϊκής Ένωσης 1970-1979”. Επίσημος Ιστότοπος της Ευρωπαϊκής

Ένωσης. www.europa.eu

“Η μετανάστευση Ελλήνων στις ΗΠΑ στα 1900 – Η Σταφιδική Κρίση”. *Passage to Ellis*.

www.passagetoellis.gr

“Η μορφή της Ευρώπης αλλάζει – η πτώση του Τείχους του Βερολίνου”. Επίσημος Ιστότοπος

της Ευρωπαϊκής Ένωσης. www.europa.eu

“Ιστορία του 20ου αιώνας”. Παρνέλ. *Χρυσός Τύπος Α. Ε.* Τόμος 3, Αθήνα. 1975.

“---”. Παρνέλ. *Χρυσός Τύπος Α. Ε.* Τόμος 4, Αθήνα. 1975.

“---”. Παρνέλ. *Χρυσός Τύπος Α. Ε.* Τόμος 6, Αθήνα. 1975.

“Κείμενα Ευρωπαϊκής Ιστορίας-Η γένεση της Βιομηχανικής Επανάστασης”. Σημειώσεις

Οικονομικής Ιστορίας 1. www.eclass.uoa.gr

“Λάτρης του Ελληνισμού η Ουρουγουάη”. *Μια ελληνική κοινότητα.* www.ellines.com

“Μετανάστευση Ορισμός και βασικές κατηγορίες”. *Δικτυακός Τόπος Διαβουλεύσεων*

Μετανάστευσης και Ασύλου. 2019. www.opengov.gr/immigration

“Nostos Asociación Cultural Helénica”, [Nuestra historia | Nostos - Asociación Cultural Helénica](#)

“Παγκόσμιος Ιστορία . Από των προϊστορικών χρόνων μέχρι των ημερών μας”. *Εκδοτικός*

Οίκος Ελευθερουδάκη - Νίκα. Τόμος 2, Μέρος Α΄. Β΄ Έκδοση. Αθήνα.

“---”. *Εκδοτικός Οίκος Ελευθερουδάκη - Νίκα.* Τόμος 2, Μέρος Β΄. Β΄ Έκδοση. Αθήνα.

“---”. *Εκδοτικός Οίκος Ελευθερουδάκη - Νίκα.* Τόμος 3. Β΄ Έκδοση. Αθήνα.

“Παναγιώτης Τσάκος”. *Οι Έλληνες και η Θάλασσα. ΑΕΙΝΑΥΤΕΣ.* www.aeinaytes.com

“Πανεπιστημίου Οξφόρδης. Ιστορία του Πολιτισμού”. Μετάφραση Α. Νίκα. *Εκδοτική.* Τόμος

Γ΄, Μέρος 8ο. Οξφόρδη. 1954.

“Πέρα Από Την Καταστροφή: Μικρασιάτες Πρόσφυγες Στην Ελλάδα Του Μεσοπολέμου”.

Σύγχρονη Μετανάστευση και Πρόσφυγες στην Ελλάδα. 2003. eclass.kedivim.duth.gr

“Το μεταναστευτικό και προσφυγικό φαινόμενο στην Ελλάδα”. *Δικτυακός Τόπος*

Διαβουλεύσεων Μετανάστευσης και Ασύλου. 2019. www.opengov.gr/immigration

“The Great Arrival”. *U. S. Library of Congress*. www.loc.gov

Εικόνα εξωφύλλου: Hellenic Foundation for Culture: hfc-worldwide.org